

УЛУҒ АЛЛОМАЛАР ИБРАТИ

Аввал хабар қилганимиздек, 2000 йил 16 ноябр куни Марғилонда Бурҳониддин ал-Марғиноний таваллудининг 910 йиллигига, 11 ноябр куни Самарқанд шаҳрида Имом Абу Мансур ал-Мотуридий таваллудининг 1130 йиллигига бағишланган халқаро илмий анжуманлар бўлиб ўтди. Журналимизнинг ушбу сонида мазкур анжуманларда иштирок этган олимларнинг маърузаларини эътиборингизга ҳавола этмоқдамиз.

Абдурашид қори Баҳром,
Ўзбекистон мусулмонлари
идораси раиси, муфтий

Диёримизда камол топган асл ўғлонлар, элимизнинг муносиб фарзандлари бўлган бу буюк алломаларнинг табаррук хотираларини ёд этиб, ул зоти шарифларга бағишлаб ўтказилаётган халқаро миқёсдаги тантаналар мустақил мамлакатимиз ижтимоий ҳаётида муҳим тарихий аҳамиятга эга воқеалардир. Файзу баракотга тўлиқ ўтган бу анжуманлар миллий кадриятларимизни қайта тиклаш йўлида қилинаётган хайрли ишларнинг ёрқин намоиши бўлди.

Ушбу тантаналарда ҳурматли Президенти-миз Ислон Каримов жанобларининг қатнашиб, сермазмун нутқлар сўзлаганликлари, айниқса, зўр мамнуният билан кутиб олинди.

Президентимизнинг нутқларида жумладан шундай ҳаққоний сўзлар бор: “Марғинонийнинг ўлмас мероси, хусусан “Ҳидоя” — “Тўғри йўл” деб аталган китоби, мана саккиз асрдирки, мусулмон мамлакатларида энг нуфузли ва мукаммал ҳуқуқий манба сифатида эътироф этиб келинмоқда. Айниқса, бу мумтоз асарнинг Европа халқлари тилларига ҳам таржима қилингани, бутун дунёда катта қизиқиш билан ўрганилаётгани, унга турли тилларда кўйлаб шарҳ ва изоҳлар битилгани Марғиноний меросининг умумбашарий аҳамиятидан далолат беради”.

“Мўмин мусулмонлар учун бағоят хатарли ва таҳликали бир вазиятда ҳазрати Мотуридий зўр матонат, авлодларга ибрат бўладиган фидойилик намунасини кўрсатди. Ул зот Аллоҳ таоло Ўзига ато этган беқиёс ақл-заковат ва илм билан тўғри йўлдан адашган оқимларга қарши кураш олиб борди. Лекин бу курашда у ганимларга қарши куч ишлатиб, қилич яланғочлаб жанг қилгани йўқ. Аллома бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини ва таъсирини йўқотмаган ҳаётбахш куч, яъни ғояга қарши ғоя, жаҳолатга қарши маърифат йўлини танлади ва умрининг охирига қадар шу йўлда собит қолди”.

Умумбашарият маънавий тараққиётига катта ҳисса қўшган буюк алломаларнинг руҳи поклари улуғланиб, уларга юксак эҳтиром кўрсатилаётганлиги халқимизни ва хорижлик меҳмонларни ҳам ғоят мамнун этди. Инша-аллоҳ, ўтганларни хотирлаб, эъзозлаган, улуғлар руҳини ардоқлаган юрт сира кам бўлмайди.

«HIDOYAT»

Ойлик диний-ижтимоий,
илмий-адабий нашр

Муассис

Ўзбекистон мусулмонлари идораси

Бош муҳаррир

Нуруллоҳ МУҲАММАД
РАУФХОН

Таҳрир хайъати

Абдурашид қори БАҲРОМ
Фозил қори СОБИР
Абдураззоқ ЮНУС
Анвар ТУРСУН
Эркин МАЛИК
Сирожиддин АҲМАД
Абдуқаюм ҲИКМАТ
Нуриимон АБУЛҲАСАН
Абдулмажид МУСАБЕК
Абдулжалил ХЎЖАМ

(Бош муҳаррир ўринбосари)
Исомиддин ОЛИМ ШАЙХ

Муқовани

Абдулбоқи ҳожи ИМОМХОН ўғли
тайёрлади.

Бадий муҳаррир

Хайруллоҳ ҚУДРАТУЛЛОҲ,
Тартибловчи

Қудрат ЖУМА ўғли

Компютерчи

Мунира МАСЪУДАЛИ қизи

Мусаҳҳиҳа

Райҳона ХОЛБЕК қизи

Тарғибот-ташвиқот марказлари:

Фарғона вилояти бўйича — 24-25-28

Директори Салоҳиддин Нуриддин

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот

Директори Ўктам ҳожи Умурзоқ

Манзилимиз: 700069, Тошкент шаҳри,

Зарқайнар 18-бەрккўча, 47а-уй. Т: 40-17-97.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот
қўмитасида рўйхатга олинган. Гувоҳнома
рақами 00079.

Босишга 2001 й. 11 январда рухсат

берилди. Босмаҳонага 2001 й. 15 январда

тоширилди. Қороз бичими 84x108 1/16.

Ўқиди 3500 нусха. 4-сон буюртма билан

«КОНИ NUR» МЧЖ да босилди.

Баҳоси келишилган нарҳда.

Макет асл нусхаси Pentium-III

компютерида саҳифаланди.

Қўлзмалар қайтарилмайдди, тақриз
қилинмайдди. Мақолалар хат орқали юбо-
рилаганда исми шарифлар тўлиқ ёзилиши
адрес тўғриси кўрсатилиши шарт.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

Журналимиз саҳифаларида оят ва ҳадислар
берилаётгани учун уни ноҳуз жойларга
ташламаслигингни сўраймиз

4, 6, 10, 12, 18, 24, 26

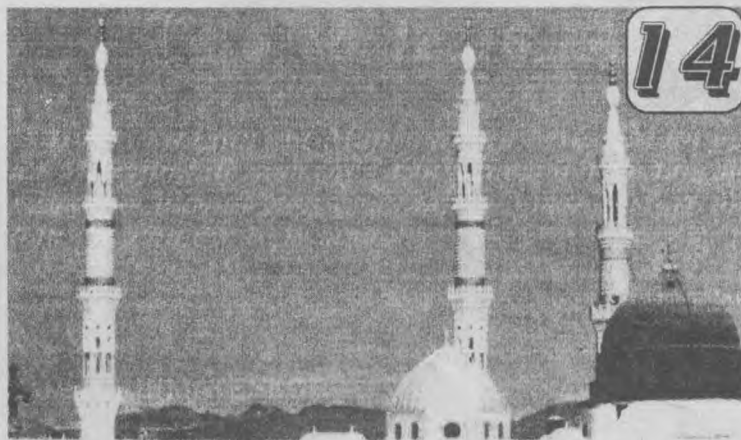
Бурҳониддин ал-Марғиноний, Абу Мансур
ал-Мотуридий таваллуд тўйларига бағишланган
халқаро илмий анжуманларда иштирок этган
олимларнинг маърузалари

Ҳамид ИШМАТБЕКОВ

8

ОИЛАДА ОТА МАСЪУЛИЯТИ

14

ХАЗРАТИ ОИША (р.а.)

“Диниёнгизнинг ярмини бу Хумайродан ўргандинглар”.
(Ҳадис)

Hidayat 2000 11-12 الهداية

Тобеинлар ҳаётидан

16

АДОЛАТ РАМЗИ

Ибратли воқеалар

17

СИЗЛАРДАН АЖРАЛИБ ҚОЛИШНИ ИСТАМАЙМАН

Муаллим кунларнинг бирида ўқувчиси шаҳзодани ҳеч гуноҳ иш қилмаса ҳам қаттиқ урди. Зарба жонидан ўтиб кетган бўлса ҳам, шаҳзода устозига ҳурмат ва одоб юзасидан сукут сақлаб қўя қолди. Сабабини сўрамади, бўлган ҳодисани ҳеч кимга ёймади ҳам.

Тиббиёт бурчаги

Абдулазиз табиб
САИДНУРИДДИН ўғли

20

ВУЖУДДАГИ КУШАНДАЛАР

Муҳаммад Бобур МЎМИН

22

ОГОҲ БЎЛИНГ, ОЛАМ МЕҲРГА ИЛҲАҚ

Тараддуд-ла яшамоқ керак,
Умрим маним, елдек елгувчим.
Доғда қўйма, айлама гирён,
Хаёлимдан кетма, келгувчим.

Адабий таҳлил

28

ФАФЛАТ ЭНГ ЁМОН ТЎСИҚ

Фафлат либосин олмаса жонингдин, кўнгул
Аллоҳ ёдин этмакдин тофил улгуси.

ДИН ХИЗМАТИДА КЕЧГАН УМР

Шайх Исмоил Махдум

29

Акмал САИДОВ

АЛ-МАРҒИНОНИЙНИНГ ЖАҲОН ҲУҚУҚИЙ МАДАНИЯТИГА ҚЎШГАН ҲИССАСИ

Ислоом дарахти Арабистонда кўкарган бўлса, меваси Мовароуннаҳрда етилди, деган нақл бор. Бу гапнинг маъносини мустақилликка эришгач, миллий қадриятларимизни тиклаб, буюк аждодларимизнинг бой тарихий меросини ўрганишга кириша бошлаганимиздан сўнг яхшироқ тушуномқдамиз. Бурҳониддин ал-Марғиноний фикҳ илмига, жаҳон ҳуқуқий маданиятига улкан ҳисса қўшди. Бу ҳисса энг аввало, нималарда кўринди?

Биринчидан, ўзининг “Ҳидоя” асари билан фикҳ илми назариясини бойитди.

Иккинчидан, аллома фикҳ амалиётига катта ҳисса қўшган, яъни, унинг “Ҳидоя” асари мусулмон ҳуқуқшунослари — қозиларнинг ҳукм чиқаришларида кундалик дастур вазифасини ўтаган.

Учинчидан, “Ҳидоя” узок йиллардан бери Ислоом олий ўқув юрларида ўқитилиб келинар экан, демак, аллома асари воқеияда турли мамлакатларда минг-минглаб ҳуқуқшунослар авлоди етишиб чиқмоқда.

Тўртинчидан, Бурҳониддин ал-Марғиноний мусулмон қиссий ҳуқуқшунослигининг асосчиси ҳамдир. “Ҳидоя”да ўз давридаги турли мазҳаблар машҳур фақиҳларининг

фикрларини қиссий ўрганиб, ўзининг хулосавий фикрларини ёзганлар.

Бешинчидан, алломани Ислоом ҳуқуқ фалсафасининг асосчиларидан бири десак, муболаға бўлмайди. Зотан, “Ҳидоя”да Ислоом ҳуқуқи фалсафасининг жуда кўп муаммолари кўриб чиқилган.

Олтинчидан, Бурҳониддин ал-Марғинонийнинг ҳуқуқий мероси шарқ мусулмон давлатлари ҳуқуқий тараққиётига катта таъсир кўрсатди.

Шу ўринда бир савол туғилиши табиий.

Хўш, Бурҳониддин ал-Марғиноний ҳуқуқий таълимотининг амалий таъсирчанлиги сабаблари нимада?

Аввало, аллома Шарқ Уйғонинг даврининг дастлабки даврида яшаб ижод қилган эди. Шунингдек, ал-Марғиноний ҳанафий мазҳабининг энг йирик дарғаларидан бири эди. Ва ниҳоят, аллома Мовароуннаҳрда яшаб ижод этганлиги учун ҳам буюк фақиҳ олимларнинг унга таъсири кучли бўлган. Бурҳониддин ал-Марғиноний аввало ўз отасидан, сўнгра замонасининг энг машҳур олимларидан таълим олди, улар билан ҳамсуҳбат бўлди. Истеъдоди, илмга чанқоқлиги, изланувчанлиги, меҳнатсе-

варлиги туфайли буюк фақиҳлар қаторига кўтарилди.

Одилжон ҚОРИЕВ

“АЛ-ҲИДОЯ” ДА ҚУРЪОН ОЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ

Бурҳониддин ал-Марғионийнинг “Ал-Ҳидоя” асари 1191 йилда ёзиб тугатилган бўлиб, барча ҳуқуқий масалалар 54 китобда баён этилган. “Ал-Ҳидоя”даги қонунқондалар Қуръони Каримнинг 31 та сурасидан келтирилган 153 оят билан 218 ўринда асосланган.

Маълумки, “Ал-Ҳидоя” имом Абу Ҳусайн ал-Қудурийнинг (вафоти 1037 йил) “Мухтасар ал-Қудурий” асарига шарҳ ҳисобланади. Унда “Мухтасар ал-Қудурий”дан айнан олинган ҳуқуқий масалалар матни алоҳида ҳарфлар билан ажратиб ёзилган. Шуниси диққатга сазоворки, “Ал-Ҳидоя”да “Мухтасар”да зикр этилмаган талайгина мавзулар бор. Ҳуқуқий масалаларни баён этиш тартиби ўзгача, баъзи ўринларда “Ал-Ҳидоя” муаллифи “Мухтасар”дагидан фарқли хулосалар беради. Шундан келиб чиқиб, “Ал-Ҳидоя” асарини фақатгина “Мухтасар ал-Қудурий”нинг шарҳига эмас, балки Ислом ҳуқуқшунослигига оид мустакил асар деб ҳисоблаш хато бўлмайди.

Қуръони Каримда ҳуқуқий меъёрларга алоқадор бевосита ёки билвосита ҳукм чиқарувчи оятлар мавжуд.

“Ал-Ҳидоя” асарида ибодат масалалари биринчи ўринда келтирилиб, “Ҳаж китоби”да қондалар 32 ўринда, муомала аҳкомлари, жумладан, “Талоқ китоби”да қондалар 40 ўринда, шунингдек, “Никоҳ китоби”да – 16, “Гувоҳлар ҳақидаги китоб”да – 11, “Жазолар китоби”да – 9, “Живоятлар китоби”да – 86 ўринда қондалар Қуръони Карим оятлари билан асосланган.

“Ал-Ҳидоя”да ҳукмларнинг Қуръони Ка-

Бурҳониддин Марғионийнинг бизга қолдирган улкан мероси, эришган шон-шухрати замирида аввало унинг ибратли ҳаёти, пок эътиқоди, олижаноб инсоний фазилатлари мужассам. Бу заҳматкаш аллома ҳаётининг мазмуни бўлмиш эллик етти китобдан иборат “Ҳидоя”дек улкан асарни бунёд этгани, ўз асарларида бирор марта ҳам “мен” деган сўзни ишлатмагани, балки “Бу заиф банда айтади”, дея камтарона изоҳ бериши ҳар қандай одамни бугун ҳам ҳайратга солади.

Ислом ҚАРИМОВ,
Бурҳониддин Марғионий таваллудининг 910 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзлаган нутқдан

рим оятлари билан асосланиши ўрта асрларда Мовароуннаҳрда ижтимоий-ахлоқий масалалар – жамият негизини ташкил этувчи оила, кишиларнинг оила ва жамият олдигаги масъулияти, бу соҳадаги ҳуқуқ ва мажбуриятлари мукаммал белгиланишига катта эътибор берилганини кўрсатади.

“Ал-Ҳидоя”да ҳукмларнинг Қуръони Карим оятлари билан асосланишини таҳлил қилиш қатор жиҳатлари билан муҳимдир. Масалан, “Ал-Ҳидоя” яратилган даврнинг

ТУҲФА

Яқинда “Адолат” нашриёти Бурҳониддин ал-Марғионийнинг машҳур “Ҳидоя” асарини 10.000 нусxada чоп этди.

Ушбу нашр китобнинг биринчи жилди бўлиб, унда таҳорат, намоз, закот, рўза, ҳаж, никоҳ ва талоққа оид масалалар ёритилган.

Китобни 1990 йилда Байрутнинг “Дорул кутуб ал-илмийа” нашриётида чоп этилган нусxada Салоҳиддин Муҳиддинов, Зоҳидхон Қодиров, Абдуқайюм Ҳикматов, Суръат Исҳоқов, Ҳамиджон Ишматбеков, Баҳодир Соипов, Аъзамжон Қамбаров ўзбек тилига ўгиришган.

маънавий-ахлоқий, маданий-ижтимоий шарт-шароитлари ҳусусида хулосалар чиқариш асар мазмунини чуқурроқ тушунишга катта ёрдам беради.

Абдулҳаким Шаръий
ЖУЗЖОНИЙ

Ҳижрий иккинчи асрдан бошлаб тўртинчи асрларгача (милодий VII-X асрлар), бир томондан Ўрта Шарқ ва Марказий Осиё мамлакатларида турли фанлар билан бирга шариат илмлари, айниқса, фикҳ илми тараққиётида олтин давр бўлса, иккинчи томондан, араб тилига таржима қилинган илмий, фалсафий асарлар Ислому дунёсига кириб келган турли қарашлар, айти пайтда, Исломуни қабул қилган бўлса ҳам, лекин қалбида ўз диний эътиқодларини сақлаб қолган турли дин тарафдорлари таъсири остида хилма-хил ғоявий, ақидавий зиддиятлар ҳам юзага келган давр бўлди.

Шундай бир мураккаб ва оғир шароитда Самарқанднинг Мотурид қишлоғида туғилиб, юксак мутакаллим ва мутафаккир, йирик фақиҳ ва атоқли олим даражасига кўтарилган Абу Мансур Муҳаммад ибн Муҳаммад ибн Маҳмуд Мотуридий (ҳижрий 257–333 йиллар) ўзига хоё мактабга асос солиб, ҳанафий ва мазҳабининг байроғини баланд кўтарди ва унинг ғоявий пойдеворини мустақамлаб, аҳли сунна вал жамоа эътиқодини қатъийлик билан ҳимоя қилди. Асарлари-

АЛ-МОТУРИДИЙ — ҒОЯВИЙ БИРЛИК ДАРҒАСИ

да муътазила, исмоилӣйя, кароматӣйя ва ботинӣйя томонидан тарқатилган ақидавӣй тушунчаларнинг асосизлигини исботлаб берди.

Абу Мансур Мотуридий яратган калом мактаби кўп қирралилиги, соҳаси кенглиги, илмийлиги, бидъатчиларга қарши муросасизлиги билан ажралиб туради. Эътизол тарафдорлари Куръон ва суннани тан олган бўлсалар ҳам, ақлпарастликка таяниб, ақлни билимнинг ягона воситаси сифатида қабул қилган эдилар. Абу Мансур ал-Мотуридий уларга нисбатан кенг ва илмий дунёқараш ва ил-

мий тушунисига эга бўлганлиги учун ҳам тушунис, англаш ва маърифат куйидаги уч йўлдан ҳосил бўлади, деб ишонган:

1. Ҳис ёки сезги аъзолари орқали.
2. Нақд ва ривоят орқали.
3. Ақл ва идрок орқали.

Ал-Мотуридий мазҳабида бир ақидавӣй масала истиллоли (далилланиши) мантиқий услуб асосига қурилади, ҳам нақдий, ҳам ақлий далиллардан фойдаланилади.

Буюк имом кўп илмий асарлар мерос қолдирган. Улардан энг муҳимлари:

1. «Китобул-маохиз иш-шариа» (Шариат манбалари китоби).

2. «Китобул-жадал» (Мунозара китоби).

3. «Таъвилотул-Куръон» (Куръон таъвилига доир китоб — Куръон тафсири).

4. «Китобур-радди ғалал-кароматийин» (Кароматийларга раддия китоби).

5. «Китобу радди авоил-адилла лил-Каъбий» (Каъбийнинг бошланғич далилларини рад қилишга бағишланган китоб).

6. «Китобу баёни ваҳмил-муътазила» (Муътазила ваҳм ва гумонларнинг баёни).

7. «Рисолотиут-тавҳид».

8. «Китобул-усул».

9. «Китобул-мақолот, фи усулиддин» (Дин асослари бўйича мақолалар).

10. «Шарҳу китобил «Фикҳ ул-акбар» (Абу Ҳанифанинг «Ал-фикҳул-акбар» китобига шарҳ).

11. «Китобу раддит таҳзибил-жадал лил-Каъбий» («Каъбийнинг таҳзибал-жадал» китобига раддия).

12. «Китобу раддил усулил-хамсати ли Абу Муҳаммад ал-Боҳилий» (Абу Муҳаммад Боҳилий ишлатган бешта усул ва қоидага раддия).

13. «Китобу раддил-имомити ли баъзиравофиз» (Айрим рофизий шиалар томони-

Имом Абу Мансур Мотуридий қолдирган мероснинг яна бир ибратли томони шундаки, у диний эътиқод борасида ашаддийлик ва тоқатсизликни рад этади, муътадиллик ва бағрикенгликни ёқлаб чиқиб, бу муҳим тамойилни жамият ҳаётининг мезонига айлантиришга интилади. Аллома, ҳар бир инсоннинг ҳаёти Яратган томонидан белгиланади, лекин одамзотга йўл танлаш ихтиёри ҳам берилган, бинобарин, у ўз хатти-ҳаракатлари ва қилмишлари учун аввало Парвардигор олдида, халқ ва жамият олдида масъулдир, деган фикрни қатъий туриб ҳимоя қилади.

Ислом КАРИМОВ.

Имом Мотуридий таваллудининг 1130 йиллигига бағишланган тантанали маросимда сўзланган нутқдан

дан имомат масаласи бўйича илгари сурилган ғояларга раддия китоб).

14. «Китобу радди ваидил-фуссоқ» (Фосиқлар томонидан йўл қўйилган ваидларни рад қилишга доир ёзилган китоб).

Абул Муътий Муҳаммад ал-БАЮМИЙ
(Миср)

АЛ-МОТУРИДИЙ МЕРОСИНING ИЛМИЙ АҲАМИЯТИ

Ушбу азим шаҳардан муқаддас Ислом динимизнинг тараққийпарвар уламолари етишиб чиққан. Ана шундай уламолардан бири ал-Мотуридий меросининг аҳамияти ва илмий қийматлари қуйидагилардан иборат:

Биринчидан, имом ал-Мотуридий аббосийлардан халифа ал-Мутаваккил даврида дунёга келиб, улғайиб, кейинчалик халифа Маъмун даврида муътазилийё таълимотига қарши муттасил кураш олиб борди. Муътазилийё фирқаси пайдо қилган ярамас фитналаридан бири уларнинг «Халқ ул-Қуръон» (Қуръон яратилган) дейишлигидир. Шу билан бирга, бир қанча зиддиятли тафриқалар, ҳавойи ҳаваслар ва бидъатларни рад этишда муътазилийларга қарши далиллар қўл келар эди.

Хуллас, бу давр Ислом дини ҳақида тортишувлар бошланган давр эди.

Шу тариқа янгидан-янги фирқалар пайдо бўлди. Муътазилийлар аббосий халифа ал-Маъмун даврида ҳам аҳли сунна вал жамоанинг ҳанбалийё мазҳаби асосчиси Аҳмад Ҳанбални қийноққа солишди.

Иккинчидан, Абул Ҳасан ал-Ашъарийнинг зоҳир бўлиши ҳам шу билан боғлиқдир. Ашъарийлар жоҳил имомлар устидан ғалаба қозониши оқибатида кўпчилик аҳли сунна вал жамоа эътиқодига юзланди.

Шундай қилиб, ал-Ашъарийнинг даври устувор бўлиб қолди. Ал-Мотуридий мазҳаблар орасида ўртача йўл тутган эди. Бу йўл салафи солиҳлар ҳамда ақлпарвар ёрқин муътазилийлар орасидаги, муътазилийё ҳамда ал-ашъарийё орасида ўртача йўл эди. Нақлий далилларни олар эди. Албатта, у фақат ақл билан ноақлни тушунар эди. Шунингдек, ақл ноақлда номланган асосга эътиборан эътиқодни асослар эди. Чунки, нақлий далил эътиқод қилгувчига мустаҳкам умидворлик, ақлий далил эса шубҳа ва бидъатга қарши собитқадамлик беради. Хулоса шудирки, биз шакшубҳасиз ал-Мотуридий ас-Самарқандий мазҳабига қайтамиз.

Бола тарбиясига жамиятдаги кўп омиллар таъсир этади. Бу масалада энг биринчи масъул шахс ота хисобланади. Ота фарзандининг тўғри тарбия топиши учун қайғуриши, уни ёмонликка бошлайдиган ишлардан қайтариши лозим. Акс ҳолда, ота жуда катта гуноҳ иш қилган бўлади. Имом Аҳмад ва Абу Довуд Абдуллоҳ ибн Амр Осдан ривоят қилган ҳадисларда Пайғамбаримиз (с.а.в.): «Кисшининг ўз қарамоғидаги кимсаларга бепарво бўлиши унинг гуноҳкор эканлигига кифоядир», деганлар.

Отанинг фарзанд тарбиясидан четда қолишига уч хил

бундай тураимиз”, дедилар ва кўрсаткич ҳамда ўрта бармоқларини ёнма-ён кўрсатдилар”. Етимни асраб, уни тарбиялаб, унга одоб берган киши жаннатда Расулуллоҳ (с.а.в.) билан бирга бўлишга энг лойиқ кишидир, албатта.

Агар ота вафотидан кейин етим учун ўз уйи тор бўлиб қолса, бошқа мусулмонларнинг уйдан бошпана топишга ҳаққи бор. Бу ҳақда Имом Бухорий “Адабул Муфрад” китобида Абу Хурайрадан шундай ҳадис келтирадилар: “Расулуллоҳ (с.а.в.): “Мусулмонларнинг уйларида энг яхшиси етим асраб, унга яхши муомалада бўладиганидир. Мусул-

ликлари лозим, шундагина улар тўғри тарбия топади.

Кўпгина оталар фарзанд тарбиясига бефарқ қарайди, парваришини буткул хотинига ташлаб қўяди. Болалардан бундай узоқлашиш хатодир.

Фарзандларидан алоқани узиб кетган киши жаннатга кирмасликка мустаҳиқ. Жубайр ибн Мутъимдан Бухорий ривоят қилишича: Расулуллоҳ (с.а.в.): “Қариндошчилик алоқасини узган киши жаннатга кирмайди”, деганлар.

Учинчидан, бирор иш билан жуда машғуллик туфайли ота оила муҳитидан узоқлашади ва оқибат бола тарбиясига етарли эътибор бера олмайди.

ОИЛАДА ОТА МАСЪУЛИЯТИ

сабаб бўлиши мумкин. **Биринчидан**, ота вафот этган бўлса, табиийки, бола тарбиясига аралаша билмайди. Отадан етим қолган бола тарбиясини Ислом дини бутун жамият аъзолари зиммасига юклайди. Етимга раҳнамолик қилиш умумжамият бўйнидаги вожибдир. Аллоҳ таоло Куръонда шундай дейди: “Сиздан (Эй Муҳаммад) етимлар ҳақида сўрайдилар. Айтинг, уларни ислоҳ қилиш яхши. Агар улар билан аралашиб юрсангиз, дарвоқе, улар сизларнинг биродарларингиз. Аллоҳ бузғунчи кимсани (кимлигини) ҳам, ислоҳ қилгувчини ҳам яхши билади” (Бақара, 22). Демак, мусулмонлар етимлар ҳолатини ислоҳ қилиши, улар билан аралашиб туриши ва улар билан оға-ини, биродар бўлиб яшаши лозим.

Бухорий ва Абу Довуд Саҳл ибн Саъддан ривоят қиладилар: “Пайғамбаримиз (с.а.в.): “Мен ва етим асраган киши жаннатда мана

монларнинг уйларида энг ёмони етим асраб унга ёмон муомала қиладиганидир”, дедилар.

Иккинчидан, талоқ туфайли ўз фарзанди тарбиясидан узоқда бўлиши мумкин. Барчага маълумки, талоқ – эр-хотин ўрталаридаги никоҳнинг бузилиши, гачак олган маразнинг энг сўнгги иложидир. Бундан ҳар икки томон учун ҳам фойда кўзланади. “Агар эр-хотин сабабсиз ажралишса, оиланинг шаъни ҳам, болаларнинг ҳаёти ҳам барбод бўлади. Биз Расулуллоҳга (с.а.в.) ўз эри ҳақида шикоят қилган аёлнинг гапини яхши биламиз, у шундай деган эди: “Менинг бу эримдан кўп болаларим бор. Агар мен болаларимни ўзим билан олиб қолсам, улар оч қолишади, агар эримга берсам, улар қаровсиз қолишади”. Демак, болаларнинг оч ва қаровсиз қолиб кетмасликлари учун улар ота ва онанинг бағрида бўлмоқ-

Кўпгина оталар иш юзасидан ҳар доим сафарда бўлади ёки тонг қоронғусида ишга кетиб, ярим тунда уйига кириб келади. Уйкудаги болалар отанинг бор-йўқлиги, келган-кетганлигини ҳам сезмай қолади. Фарзанд отадан, ота боладан беҳабарликда умр ўтади. Ислом дини оиладаги бу ҳолатни ҳеч ҳам оқламайди. Расулуллоҳ (с.а.в.) отага болаларнинг тарбиясидан огоҳ бўлиши учун кифоя этадиган вақт микдорича уйда бўлишликни вожиб дейдилар.

Оила жамият вакиллари етишиб чиқадиган бир муассасадир. Қачон оқла солиҳ бўлса, жамият солиҳ бўлади. Агар уй фасод бўлса, жамият ҳам фасод бўлади. Хулоса қилиб айтганда, ота бола тарбияси учун Аллоҳ ва жамият олдидаги энг биринчи масъул шахсдир. Буни унутмаслик лозим.

Ҳамид ИШМАТБЕКОВ
тайёрлади.

АҚЛ БОЙЛИК, НАФС НУҚС

Инсон асли ва ҳилқатининг моҳияти меҳнат қилишдан, ўзини таниш ва англашдан, нафси билан курашишдан иборатдир. Фаросат ва ақл билан ўзимизга эътибор берсак, руҳимиз қатларидан улуг устозларнинг ўнгилари, шижоатлари садо беради. Томиримизда эса, уларнинг қони оқаётганини ҳис қиламиз. Ўтмишдаги улуг аждодларимизнинг ҳалоллик, босиқлик ва тақво бобидаги амаллари биз учун ибратдир. Ҳозирда кимгадир ҳалоллик, тақво ҳақида сўзласангиз: “Э, кўйсанг-чи, ким ҳозир ҳалол экан”, деган эътирозни эшитасиз. Бу бегамлик ва қўл силташлар қаердан пайдо бўлиб қолди? Ўзимиздан!

Зотан, китоб ўқий олмаймиз – вақт зиқ, суҳбатга илож топиш қийин – асаб жойида эмас. Бундай баҳона ва ўзини оқлашларни четга суриб фикрлашайлик.

Биз нафе борлигини яхши биламиз. Нафе домида алданиб, умримизни беҳуда нарсаларга сарфлаб юрсак, қалбимиз сирлари тугул, асл бахт-саодат, ҳақиқат нималигини ҳам билмай ўтамиз. Буюк олим Муҳаммад Ҳаззолий айтдиларки, инсоннинг ҳайвон ва ўсимлик даражасидан фарқи ақл билан кўрган нарсаларини таниб, қалб амри билан амал қилишидир.

Биз ҳаётда кўпинча кўнгил истақларига берилиб кетамиз. Лекин кўнгил қургур ҳеч тўлмайди, Сабаби нима? Излаб кўрамиз. Топилса, ақл тарозусига соламиз. Шунда энг асосий жараён бошланади:

камчилиги нуқсонларимизни бир тарафга, виждон азобидан вужудга келган хулосани иккинчи тарафга кўямиз. Агар

ақлли хулоса қалбимиз ичидаги нурли илмда аксини кўра ола, ором топамиз. Бу тарозу – ҳақиқат тарозусидир.

Бир ҳақимдан: “Қандай инсон жазога лойиқ”, деб сўрабдилар. У эса: “Ҳеч қандай инсон жазога лойиқ эмас, жазо-

га лойиқ нарсалар ваҳший ҳайвонлар, одамларга зиён етказадиган илон, чаён каби газандалардир. Аммо шундай одамлар ҳам борки, уларнинг вужудида дарранда ва газандаларнинг хиелатлари бўлади”, деган экан.

Инсонийликнинг чинакам мезон-мартабасига нафени ақл қўлида тарбиялаб эришиш мумкин. Бунинг учун риёзат талаб қилинади. Риёзат ибодат, илм орқали вужудга келади. Ибодат ҳалолликка бошлайди. Ақл билан ҳалоллик таниб олингач, илм ва чиройли амаллар билан нафе тарбияланади. Бунда ақл асосий вазифани бажаради. Имом Ҳаззолий айтганларидай, Ҳақнинг мўъжизаларини ақлнинг қалбга итоатида кўрсак, ақлнинг нафегга итоатида дўзахни кўрамиз. Яна у зотнинг фикрларича, руҳ фаришталар оламига тааллуқлидир.

Дарҳақиқат, илм ва чиройли амал самарасидан инсон қалби юмшади, қалби нурга тўлади. Агар инсон нафе илкида юрса, қалби моғорлаб, кузи кўр бўлади. Натижада, руҳ ҳалокатга учрайди. Халқда ажойиб мақол бор: “Семизликни кўй кўтаради”. Нафе истақлари шу даражада чексизки, уни қондирганда кўй семиради-ю, инсон тўймак экан. Нафе устунлик қилган жойда тамаъ, хусумат, риё каби “ҳимоя шакллари” пайдо бўлади. Булар ҳукрон жойда кароматга ўрин қолмайди, ҳатто Ҳақ таоло яратган улкан мўъжизаларни кўришга кўз ва ақл ожиз қолади. Аллоҳ ҳаммамизни ақл билан нафени жиловлаб яшашга муваффақ айласин.

Волида АБДУЛЛАЕВА,
ўқитувчи

**Абдулҳаким Шаръий
ЖУЗЖОНИЙ**

БУРҲОНИДДИН АЛ-МАРҒИНОНИЙНИНГ ИЛМИЙ МЕРОСИ

Бурҳониддин ал-Марғиноний XII аср бошларида гўзал Фарғонанинг Риштон қишлоғида 511 ҳижрий йили ражаб ойининг саккизинчи куни ўз даврининг таниқли фақиҳларидан бўлмиш Абубакр ибн Абдуҷалил ибн ал-Ҳалия оиласида дунёга келди. Уни Али ибн Абубакр деб атадилар.

Али ибн Абубакр ёшлигидан нафақат шариат илмлари, балки барча ижтимоий фанларни ўзлаштириб, илмий ижод йўлига қадам қўйди.

Бурҳониддин ал-Марғинонийнинг бундай юксак илмий даражага кўтарилиб, буюк фақиҳ ва ҳуқуқшунос бўлиб, даврининг йирик алломаси сифатида танилишига нималар сабаб бўлган эди?

Биринчидан, Бурҳониддин ал-Марғиноний олий истеъдод ва юксак тафаккур эгаси бўлгани ҳолда, илму фан шайдоси эди. Фанга қизиқиш уни узоқ сафарларга йўллаб, асосий фанларни ўзлаштириш имконини берди.

Иккинчидан, у яшаган йилларда – Шарқ Уйғониш даврининг биринчи босқичи бўлмиш IX–XII асрларда жамиятда фиқҳ илми ривожига катта эҳтиёж туғилган бўлиб, “Ал-Ҳидоя” китоби ушбу даврда тез-тез юз бериб турадиган янги-янги муаммоларни ечиб беришга қаратилган эди.

Учинчидан, у яшаган қорахонийлар даврида 300 га яқин йирик фақиҳ мавжуд бўлиб, 150 дан кўпроқ ҳуқуқий асарлар, 20 та фатво китоблари ёзилган эди. Улардан 98 фоизи ҳанафий мазҳабига тегишли бўлган. Бундай гуллаган муҳитда ҳаёт кечириб ал-Марғинонийга илмий ютуқларга эришиш учун қулай шароит яратиб берди.

Ал-Марғиноний асарлари:

1. “Нашр ул-мазҳаб” (Мазҳаб тарқалиши бўйича китоб).
2. “Китобу маносикил-ҳаж” (Ҳаж ибодатига оид китоб).
3. “Китобун фил-фароиз” (Мерос масалалари ҳақида китоб).
4. «Ат-тажнийс вал-мазийд» (Иккита

ҳуқуқий муаммолар ечимига бағишлаб ёзилган китоб).

5. “Мухторотун-навозил” (Нозил бўлган нарсаларнинг танланганлари).

6. “Мазидун фил-фуруъил-ҳанафийа” (Ҳанафий мазҳаби бўйича фиқҳ тармоқларига қўшимча).

7. Муҳаммад ибн Ҳасан аш-Шайбонийнинг “Ал-Жомий ул-кабир” номли асарига шарҳ.

8. “Бидоятул-мубтадий” (Фиқҳ илмига кириш учун бошланғич китоб).

9. “Кифоятул-мунтаҳий” (Тугатувчини қониқтирувчи китоб). “Бидоятул-мубтадий”-га шарҳлар.

10. “Ал-Ҳидоя фи фуруъил-фиқҳ” (Ҳуқуқ тармоқлари бўйича йўлланма) ал-Марғинонийнинг шоҳ асари бўлиб, “Бидоятул-мубтадий”га ёзилган тўрт жилдлик ўртача шарҳдан иборат.

Бурҳониддин ал-Марғиноний “Ал-Ҳидоя”да ҳуқуқий муаммоларни ечиш жараёнида фақат тўртта асосий мазҳабгагина (ҳанафий, моликий, шофийий ва ҳанбалий мазҳаблари) эмас, балки ҳозирча ўз ўрнини бошқа мазҳабларга бўшатган зоҳирий ва авзобий мазҳабларига доир фикру мулоҳазаларни ҳам ўрни келганда текшириб ўтади ва ҳар бири ҳақида ўз нуқтаи назарини билдиради. Ушбу нуқтаи назардан “Ал-Ҳидоя” ад-Дабусий томонидан асос солинган илмул-хилофни кенг қўламда ўрганиш учун ҳам муҳим ва эътиборли манба ҳисобланади...

Гулчехра НАВРЎЗОВА

АЛ-МАРҒИНОНИЙ ВА БАҲОВУДДИН НАҚШБАНД ТАЪЛИМОТИ

Тасаввуф таълимотининг меъёрий-мўътадил оқимларидан бири нақшбандийа тариқати бўлиб, у ҳам шариатга асослангандир. Фикҳ шариатнинг зоҳирий томони бўлса, тасаввуф унинг ботиний тарафидир. Шунинг учун Баҳовуддин Нақшбанд асослаган тасаввуфий таълимот ал-Марғинонийнинг фикҳга оид қарашлари билан чамбарчас боғлиқ. Ал-Марғиноний ва Баҳовуддиннинг руҳий устози Абдуҳолиқ Гиждувоний (вафоти 1220 йил) яшаган даврлари бир-бирига яқин. Ал-Марғиноний буюк фақиҳ сифатида танилган бўлса, Абдуҳолиқ Гиждувоний Ўрта Осиёда илк тариқатлардан бўлган хожагоннинг асосчидир.

Ал-Марғиноний ҳаёти ибратида ва ўғитларида устозни қаттиқ ҳурматлашни бую-

да устозимга бўлган ҳурмат туфайли ўрнимдан турдим”.

Нақшбандийа таълимотида ҳам инсон руҳий камолотида устозни ҳурматлашга катта аҳамият берилган. Баҳовуддин Нақшбанд маърифатли бўлиш жараёнида муршиднинг асосий ўрин эгаллашини таъкидлаб, шундай ёзган:

*Нест мумкин дар раҳи ишқ, эй писар,
Раҳ бўрдан бе далили раҳбар.*

Мазмуни: **Эй ўғил, раҳбарсиз ишқ йўлида кезиш мумкин эмас.**

Марғиноний илмга киришган талабаларга қаттиқ саъй-ҳаракат қилишни, сусткашлик ва дангасаликни ўзига ёт билиш лозимлигини уқтиради ва уларга ўз ҳаётидан мисол қилиб: “Илмда шерикларим устидан галаба қилишимнинг сабаби шуки, сустлик ва дангасалик ҳеч қачон менга йўл топмади”, дейди. Манбаларда ёзилишича, Баҳовуддин Нақшбанд ҳам айтган эканлар: “Биз бу йўлнинг талабига қадам қўйганимизда икки юз киши эдик. Менинг ҳимматим буларнинг ҳаммасидан ўтиш эди. Ило-

ради. “Устозимиз шайх ул-ислом Бурҳониддин ҳикоя қилардиларки, — деб ёзади бу ҳақда унинг шогирди аз-Заржуний, — Бухоронинг улуғ имомларидан бири дарс айтаётиб, гоҳ ўтирар ва гоҳ ўрнимдан турар эди. Бунинг сабабини сўраганларида, дедилар: “Устозимнинг ўғли кўчада болалар билан ўйнар эди ва баъзида масжид эшигига яқин келяпти. Ҳар гал уни кўрганим-

ҳий иноятга ноил бўлиб, бу жамоатнинг ҳаммасидан ўтиб кетдим ва асл мақсадга етдим”.

Яна Баҳовуддин Нақшбанднинг бу маънида шогирдларига айтган қуйидаги сўзлари ҳам бор: “Мақсад талаби йўлида ҳимматингиз менинг бошимга қадам қўйиб, мендан ҳам ўтиб кетиш бўлмаса, мен сизни кечирмайман!”

Роик БАХОДИРОВ

АЛ-МОТУРИДИЙ ВА КАЛОМНИНГ ИЛМЛАР ТАСНИФИДАГИ ЎРНИ

Калом илми шариатнинг назарий-ақидавий қисмини ташкил этади. Бу илм ўрта асрларда фалсафий-диний фикрларни, диннинг назарий асосларини ўрганиш жараёнида, Ислом ақидасига оид баҳслар асосида маҳсус фан сифатида шаклланди.

Калом илмига оид ilk асарлар VIII асрга

келиб Жад ибн Дирҳам (в.742–743), Жаҳм ибн Сафван (в.745 йил) тарафидан яратилди.

Аҳли сунна вал жамоа эътиқодини Абу Мансур ал-Мотуридий (в. 944–945) ва Абул Ҳасан ал-Ашъарий (в.873–935) тушунтириб

беришган. Ал-Мотуридий Абу Ҳанифа ан-Нуъмон мазҳаби ақидасига, ал-Ашъарий эса Молик ибн Анас, Муҳаммад ибн Идрис аш-Шофиъий, Аҳмад ибн Ханбал мазҳаблари ақидасига асосланган. Бу икки имом таълимоти орасида муҳим бир ихтилоф йўқ.

Абу Мансур ал-Мотуридий калом илмида жуда катта ютуқларга эришиб, IX асрда Самарқандда ҳанафийа мазҳаби негизида шаклланган мотуридийа мактабига асос солди. Ал-Мотуридий эски динлар асоратларини батамом тугатиш ва Ислом ақидасини тузатишда жуда катта хизмат қилди.

Бизгача ал-Мотуридийнинг араб тилида ёзилган иккита асари етиб келган. Улардан бири «Таъвилот (шарҳ) аҳли ас-сунна». Бу асарнинг энг қадимий қўлёзмаси (1134–1135 йилларда қўчирилган) Тошкентда Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Шарқшунослик институти жамғармасида 5126 рақами остида сақланади.

Алломанинг яна бир асари «Китоб ат-Тавҳид» деб номланади. Ҳозир у Англияда сақланади. Фатҳуллоҳ Хулайф асарни шу нусха асосида 1970 йилда Байрутда нашр эттирган.

Ал-Мотуридийнинг илмий изланишлари натижаларини истифода этган Мовароуннаҳр олимлари калом, фикҳ, ҳадис ва бошқа илмларда шох асарлар яратдилар ҳамда ёкаломнинг илмлар таснифидаги ўрнини белгилаб бердилар. Бунинг тасдиғини илмлар таснифининг асосчиларидан бўлган мутафаккир Абу Наер ал-Форобий (873–950) асарларида кўра миз. Аллома калом илмининг мусулмонлар турмуш тарзини шариатга мувофиқ идора этиш, исломий эътиқодни мустаҳкамлашдаги аҳамиятини очиб беришга ҳаракат қилади.

Аҳмет УЙҒУР
(Туркия)

АЛ-МОТУРИДИЙ ЗАМОНИ ИСЛОМ ОЛАМИГА БИР НАЗАР

Абу Мансур Муҳаммад ал-Мотуридий ас-Самарқандий таълимотиغا IX-X асрларда туркийзабон миллатлар эргашиб, унинг фикрлари ва ғояларига аҳамият бергандилар. 1940–1941 йилларда раҳматли бобомдан Афъ-

оли мукаллифини (Аллоҳ томонидан Ислом динига тақлиф этилган кишининг ишларини) сўрар эдик. У шундай дер эди: «Диним Ислом, китобим Қуръон, пайғамбарим Муҳаммад Мустафо, амалда тутган йўлим Абу Ҳанифа, эътиқодда мазҳабим Абу Мансур Мотуридий, «қолу бала»дан бери мусулмонман. Алҳамдулиллоҳ».

Биз ёшлигимиздан унинг табаррук номи билемиз. Яна мактабларимизда ҳам унинг «Китоб ат-Тавҳид», «Рисола фил-Ақоид» китоблари устида баҳс-мунозара юритдик. Шунингдек, бу китоблар тимсолида ота юрти-

миз Ўрта Осиё — Мовароуннаҳр — Турондан, она юртимиз Онадўлига қандай ва нималар таъсир этганини кўрамиз.

Ал-Мотуридий Абу Ҳанифа мазҳабида етишган. Унинг ақлий ва нақлий, мустақил, эркин, ҳурфикрлик ғояларини ўрганди. Сўнгра ўз тизимини қурди. Ақлга, нақлий ҳадисларга тенглаштирилган эътиқодга эътибор бермасдан, муқалладе қиблага юзлашиб, ҳар инсонга мўмин кўзи билан эътибор қаратгани унинг мавқеини юксалтирган дир.

Ал-Мотуридий яшаган даврда Исломи ҳудудлари кўп кенгайтирган, бир қанча ирқмиллатлар Исломини қабул этган, давлатни бошқарувчи халифанинг мавқеи пасайиб

кетган эди. Узоқ минтақа ва вилоятларда марказнинг обрў-эътибори таназзулга юз тутиб, бағамом йўқола бораётган эди. Моҳу мулк манбалари тугаётган эди.

Бу даврда Мотуридийнинг етишиб чиқishi X—XI асрда Исломи оламида бошланғич икки фикр жараёнини вужудга келтирди:

1. Таржима қилинган асарлар йўли билан келтирилган Ғарб фалсафасининг кириб келиши жараёни. Форобий ва Ибн Сино асарлари орқали.

2. Шарқ-Ҳинд тушунчаси. Ибн Мукофлан бошланиб, Қобуснинг турли хил тадқиқотлари, Ҳасан Басрий (ваф. 728 й.), Ғаззолий (ваф. 1111 й.) каби олимларнинг асарлари орқали. Мотуридий ана шундай вазиятда етишиб чиқди ва ўз асарларини ёзди.

Омонулла БЎРИЕВ

АЛ-МОТУРИДИЙНИНГ ТАЖВИДГА ОИД АСАРИ

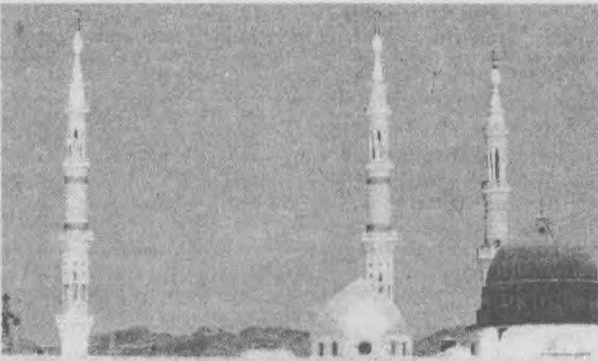
Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Шарқшунослик институтининг хазинасида биз Абу Мансур ал-Мотуридий асарининг ғарб тилидаги қўлёзмасини топишга муяссар бўлдик.

Маъжур китоб институт хазинасида 4019/11 рақами билан қайд этилган. Асарнинг номи «Иршодул-мубтадийн фит-тажвиди каломи раббуллоламин» («Қуръон ўқишга киришганлар учун қўлланма») ва муаллифнинг исми «Имом Абу Мансур ал-Мотуридий» деб ёзилган. Қўлёзманинг кўчирилган йили қайд этилмаган, лекин

қоғозига қараганда XIX асрга тегишлидир.

Муаллиф дастлабки сатрларда асарнинг ёзилиш тарихи ҳақида, Қуръонни яхши ўқийдиган, бироқ уни ўқиб қоидаларини билмайдиган, шунингдек, араб тилини фаҳмлашга ожиз кишиларга мўлжаллаб ғарб тилида тажвидга оид ушбу асарни ёзганини айтади. «Иршодул-мубтадийн» тажвид қоидаларини ўз ичига олган ўн бобдан иборат. Охириги саҳифаларда Қуръон Каримнинг турли сураларидан мисоллар ҳам келтирилган.

«Иршодул-мубтадийн» китобини Абу Мансур ал-Мотуридий қаламига мансуб машҳур асар «Таъвилотул-Қуръон» («Қуръонга маҳсуе шарҳлар») асарининг узвий давоми дейиш ҳам мумкин. Чунки ҳар икки китоб ҳам Қуръонни тўғри ўқиб қоидаларига бағишланган.

ҲАЗРАТИ ОИША (р.а.)

“Диниғизнинг ярмини
бу Хумайродан ўрганинглар”.

(Ҳадис)

Ҳазрати Пайғамбар (с.а.в.) бир куни тушларида Жаброилни (а.с.) кўрдилар. У зот Пайғамбаримизга Абу Бакр Сиддиқнинг (р.а.) қизлари Оишани назарда тутиб: “Эй Набий, дунё ва охиратда жуфти ҳалолингиз бу кишидир”, дедилар. Расулulloҳ (с.а.в.) дастлаб бу тушга унча аҳамият бермадилар. Аммо ҳар куни бир хил туш кўравергач, бунда илоҳий ишора борлигини сездилар. Сўнгра ҳазрати Абу Бакрга (р.а.) бориб, тушларини айтиб бердилар. Абу Бакр (р.а.) ниҳоятда хурсанд бўлдилар. Чунки Пайғамбарни (а.с.) куёв қилиш катта шараф эди. Пайғамбаримизни (с.а.в.) уйларига кузатиб қўйгач, эндигина тўққиз ёшга қадам қўяётган Оишани чақирдилар-да, бир сават хурмо бериб, уни Аллоҳ расулига (с.а.в.) олиб боришини ва у зотдан: “Эй Расулulloҳ, бизнинг уйимизда бор хурмонинг ҳаммаси шу. Сизга ёқдими?” деб сўраб келишини буюрдилар. Оиша ҳеч нарсадан хабарсиз ҳолда ота берган топшириқни айтилганидек бажариб келди. Абу Бакр Сиддиқ (р.а.): “Қизим, Аллоҳнинг элчиси сенга нима деб жавоб бердилар?” деб сўраганларида, Оиша (р.а.): “Албатта, Аллоҳ барака берсин!” деб жавоб берганларини айтди.

Бу жавоб Абу Бакр Сиддиқнинг (р.а.) севинчларига севинч қўшди, аммо кўнгиллари бошқа бир ҳолатдан ташвишда эди. Яъни, Оиша у пайтда яқин дўстлари Мутъим ибн Адийнинг ўғли Жубайрга унаштирилган эди. Қандай қилиб бўлса ҳам бу қийин аҳволдан ёруғ юз билан чиқишни уйларида. Кўп ўтмай теран фаросат ва ақл

ишлатиб бу муаммони ҳам ҳал қилдилар.

Оишани Пайғамбаримизга (с.а.в.) унаштириб қўйдилар. Бу ҳодиса ҳазрати Абу Бакрнинг (р.а.) завжаларидан бошқа бировга билдирилмади.

Пайғамбаримиз (с.а.в.) аввалгидек тез-тез ҳазрати Абу Бакр (р.а.) уйларига келиб турар, Оишага яхши муомалада бўлишларини тавсия қилар эдилар. Ёш Оиша кўп вақтларини тенгдошлари билан ўйнаб ўтказар эди. Энг яхши кўрган машғулоти қўғирчоқ ўйнаш бўларди.

Шу тарзда орадан йиллар ўтди... Мўминлар Ясрибга (Мадина) ҳижрат қилиб, у ерга жойлашдилар. Пайғамбаримиз (с.а.в.) муҳожирлар билан ансорларни ҳамда ўзаро доимий мужодалада бўлган Авс ва Ҳазраж қабилаларини имон ва Ислому йўлида бирлаштирдилар. Мадина атрофида яшовчи яҳудийлар билан ҳам дўстона муносабатлар ўрнатилди.

САОДАТЛИ НИКОҲ МАРОСИМИ

Оиша ўн уч ёшга кирди. Турмуш қуриш учун айна вақти эди. Пайғамбаримиз (с.а.в.) бу тўғрида сўз очавермагач, Ҳазрати Абу Бакр (р.а.) ҳузурларига кириб масалани изҳор қилдилар.

Тўй ҳам бўлиб ўтди. Оиша (р.а.) Пайғамбарнинг (а.с.) мўътабар хонадонларига келин бўлдилар. Сеплари орасида қўғирчоқлари ҳам бор эди. Бўйлари етиб, келин бўлишларига қарамасдан, ҳамон болаликдаги ҳаваслари кетмаган эди.

Бир куни Пайғамбаримиз (с.а.в.) Оиша онамизнинг (р.а.) хоналарига кирсалар, бир нечта қўғирчоқларига келинчак либосини кийдириб, баъзиларига қанот ҳам тақиб қўйган эканлар. Пайғамбаримиз (а.с.) нима учун бундай қилганини сўраганларида ҳазрати Оиша (р.а.):

— Булар Сулаймоннинг (а.с.) отларидир, — деб жавоб бердилар.

— У ҳолда қанотларга на ҳожат?

— Сулаймон (а.с.) отларининг қаноти йўқмиди?

Бунга жавобан Пайғамбаримиз кулиб қўяқолдилар.

Яна бир куни Расулulloҳ (с.а.в.) уйга кирсалар, Оиша онамиз (р.а.) ухлаб қолган, бир қўй кириб, янги пиширилган нонларни смоқда эди. Расулulloҳ (с.а.в.) кулиб қўйдилар-да, Оиша онамизни (р.а.) оҳиста уйғотиб, яхши сўзлар айтиб ҳазиллашдилар.

СУЮКЛИ ВА ВАФОДОР ЗАВЖА

Ҳазрати Оиша (р.а.) муқаддас хонадонда ақл, илм ва фикр жиҳатидан тез камол топа бордилар. Бир бека сифатида Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) бутун хизматларини бажарар керак вақтда тасалли берар эдилар. Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) муборак сўзлари ва амалларидан иложи борича кўпроқ нарса ўрганишга ҳаракат қилдилар. Бу фазилат Оиша онамизни (р.а.) Аллоҳ расулининг энг суюкли завжаларига айлантирган эди.

Ҳазрати Оишада (р.а.) ҳам аёллар табиатига хос рашк ва шунга ўхшаш ҳиссиётлар бор эди. Газотлардан бирига Оиша онамиз ила ҳазрати Умарнинг (р.а.) қизлари Ҳафса (р.а.) онамиз ҳам чиққан эдилар. Сарвари Олам (а.с.) сафар чоғи Оиша онамизнинг маҳфасларига (кажава) тез-тез келиб, у киши билан суҳбатлашиб кетар эдилар. Бир куни Ҳафса (р.а.) онамиз билан Оиша (р.а.) онамиз билдирмай ўринларини алмаштиришди. Набий (а.с.) бундан беҳабар ҳазрати Оишанинг (р.а.) маҳфасларига яқин келиб гапира бошладилар. Ҳар тарафи ёпиқ маҳфасдаги Ҳафса онамиз (р.а.) худди Оиша онамиздек сўзлаб, вазиятни билдирмадилар. Қоронғи тушиб карвон дам олиш учун тўхтади. Оиша онамизнинг ўринларида Ҳафса онамизни кўрган Расулulloҳ (с.а.в.) ҳеч нарса бўлмагандек тунни унинг ҳузуринида ўтказдилар. Ўша кечаси ҳазрати Оишанинг (р.а.) кўзларига уйқу келмади. Ўзларидан қаттиқ хафа бўлиб, иккинчи бундай иш қилмасликка онт ичдилар.

Расулulloҳ (с.а.в.) баъзида кечалари Мадина қабристонига бориб, яқин биродарларини зиёрат қилар эдилар. Мўминларнинг қабрларига салом берар, ҳақларига дуо қилиб, ўлим ва охиратни ёд этардилар. Шундай тунларнинг бирида Оиша онамиз ярим кечаси уйғониб, ёнларида Сарвари Оламини тополмагач, анча қайгуландилар. Бир оздан сўнг қайтиб келган Пайғамбаримиз (с.а.в.) Оишани (р.а.) маҳзун кўрдилар ва:

— Эй Оиша, шайтонингга мағлуб бўлибсан, — дедилар.

Шайтон сўзи Оиша онамизнинг (р.а.) диққатларини тортиб, сўрадилар:

— Эй Расулulloҳ, менинг ҳам шайтоним борми?

Пайғамбар (а.с.) жавобан:

— Албатта, ҳар инсоннинг шайтони бордир, — дедилар.

Оиша онамиз (р.а.) яна:

— Сизники ҳам борми? — деб сўраганларида Аллоҳ расули (с.ав.):

— Ҳа, аммо мен Роббимнинг ёрдами ила уни мағлуб этдим, — дедилар.

* * *

Муборак оналаримиз (р.а.) ҳаёт шароитларини яхшироқ қилиш ва уларга кўпроқ эътибор берилиши хусусида пайғамбаримизга (с.а.в.) мурожаат қилишганида ул зот (с.а.в.) ниҳоятда ранжидилар. Бир ой аёлларидан ҳеч бирининг ҳузурига кирмасликка қарор қилдилар. Сўнгра Аллоҳ ҳукмига кўра уларга хоҳлаганларидай яшаш ёки Пайғамбар (а.с.) хонадонига қолишни танлаш ихтиёри берилди. Расулulloҳ (с.а.в.) энг аввал Оиша онамиздан (р.а.) сўрадилар. Ҳазрати Оиша (р.а.) ҳеч иккиланмасдан:

— Эй Расулulloҳ! Бору йўғим сизга фидо бўлсин. Шундай бир масалада ихтиёримни ўз қўлимга беряпсизми? Албатта, мен Аллоҳ ва Расулини (а.с.) дейман! — дедилар.

Пайғамбаримизнинг (с.а.в.) бошқа завжалари ҳам айни жавобни беришди. Шундай қилиб муборак хонадонга яна ҳузур-ҳаловат қайтиб келди.

ДАҲШАТЛИ БЎҲТОН ВА ОҚЛАНИШ

Расулulloҳ (с.а.в.) Бани Мустаълақ яҳудийларига қарши газотга ўзлари қўмондонлик қилдилар. Ғалаба билан Мадинага қайтаётиб, бир қудуқ бошида тўхтадилар. Шу аснода ансорлардан бири ва бир муҳожир орасида кутилмаган келишмовчиликлар туғилди. Зиддият кучайиб, фитна кўзғалишига сал қолди. Вазият Пайғамбарга (а.с.) билдирилганида, дарҳол бу ердан жилиш, йўлга тушишга амр бердилар. Аммо шу асно Оиша онамиз (р.а.) ҳожат учун чиқиб, лашкарлардан узоқлашиб қолган пайт эди. Қайтиб келганларида карвон жилиб кетганини кўрадилар. Шу пайт одатда карвон ортидан қолган нарсаларни йиғиб юриш учун тайинланган саҳоба Сафвон ибн Муаттал етиб келади. Оиша онамизни (р.а.) танийди, туяга миндириб, ўзи яёв ҳолда карвоннинг ортидан етиб боради.

Ҳамтовоқлари билан суҳбатлашиб ўтирган мунофиқ Убай ибн Салул буни кўриб, кўнглида Пайғамбаримизга (а.с.) ва мўминларга қарши адоват, ҳасади қайнаб турган эмасми, Оиша онамизни (р.а.) бадном қилиш учун тўхмат, миш-миш тарқатади.

(Давоми 30-бетда)

Абдурахим РАЪФАТ ПОШШО

АДОЛАТ РАМЗИ

Ҳазрати Умар (р.а.) Шурайх ибн Ҳориснинг одил ҳукм қилишини қадрлаб, уни қозилик мансабига тайинлади.

Шурайх аслан Киндий қабиласига мансуб бўлиб, Яманда туғилган эди.

Араб саҳролари ҳидоят нури ила мунаввар бўлгач, Ислому Яманга ҳам кенг ёйилди. Шурайх бу ўлкалардан Аллоҳ таолога ва унинг расули Муҳаммадга (с.а.в.) имон келтирган, ҳидоят ҳамда ҳақиқатни биринчилардан бўлиб қабул этган киши эди.

Расулуллоҳ (с.а.в.) билан мулоқот бахтига муяссар бўлмади.

Шурайх қозилик мансабида узлуксиз олтмиш йил хизмат этди.

Умардан (р.а.) кейин Шурайх Усмон, Али, Муовия (Аллоҳ барчаларидан рози бўлсин) замонларида ҳам қозиликни бажарди. Тарих китоблари бу адолатли қозининг 107 йиллик умрида кўрган-кечирган қизиқ-ибратли воқеалар тавсифига тўла. Бу ўринда баён этилаётгани дарёдан қатра, холос.

* * *

Бир куни Шурайх Қозийнинг ўғли айтдики:

— Эй отажон, мен фалон қавм кишилари билан хусуматлашиб қолдим. Масалага эътибор беринг, мабодо ҳақиқат мен томонда бўлса, қозига арз этаман, аксинча, бўлиб чиқса, улар билан ярашаман.

Воқеани эшитган Шурайх:

— Қозига мурожаат қилгин, болам, — деди.

Ўғли душманлари олдиға бориб, уларни қозининг даргоҳига чорлади. Шикоятчи, арзгўйлар ҳозир бўлгач, Шурайх ўғлининг зиддиға, душманлари фойдасига ҳукм чиқариб берди.

Ота-бола уйға қайтишаётганда ўғил:

— Ота, мени уятдан шарманда қилдингиз. Аллоҳға қасамки, агар олдин маслаҳатлашиб олмаганимда эди, сизға таъна этмас эдим, — дейди.

— Эй ўғлим, Аллоҳға қасамки, ер юзидаги барча одамларға нисбатан сен мен учун энг

суюқлисан. Аммо Аллоҳ азза ва жалла менға сендан кўра ҳам азизроқдир. Тўғриси, уларнинг ҳақлигини олдиндан сенға айтишни истамадим. Чунки сен улар билан сулҳ тузар эдинг. Бунда адолат юзаға чиқмасди. Шу боис қозига арз этишингни маслаҳат бердим, — деди отаси.

* * *

Шурайх Қозий ҳар бир ҳакамлик мажлисида ўзи учун шиор қилиб олган қуйидаги ҳикматларни такрорлар эди:

“Золим киши ким ютқазгучи эканини эртаға билади”;

“Албатта, золим жазони кутиб туради. Мазлум эса, инсоф ва адолатға интизор бўлади”.

* * *

Бир куни Шурайх Қозий бир одамнинг бошқа бировдан нимадир сўраётганини кўриб қолди ва деди:

— Эй биродаримнинг ўғли, кимки инсондан зарур нарса-

сини сўраса, албатта, у ўзини қулликка топширган бўлади. Агар сўралгучи унга бирон нарса берса, шу нарса билан сўровчини ўзига тобеъ қилади. Мабодо бермаса, иккови ҳам хор бўлади. Агарда сўрайдиган бўлсанг, ёлғиз Аллоҳнинг ўзидан тилагин. Ёрдамни ҳам Аллоҳ беради. Билгинки, Аллоҳ таолодан ўзға куч-қудрат эгаси ва ёрдам бергучи йўқдир.

* * *

Бир йили Куфада ўлат тарқалди. Шурайх қозийнинг бир таниши вабодан сақланиш ниётида шаҳарни тарк этиб, баланд бир жойни макон тутди.

Бундан хабар топган Шурайх дўстиға қуйидагиларни ёзиб юборди: “Аммо баъд, сен тарк этган жой ўлимингни яқинлаштирамайди. Сен етиб борган макон эса, ҳар қандай талабни бажарувчи ва ҳеч ким қочиб қутула олмайдиган зот қўли остиладир, албатта. Биз ҳам, сен ҳам ягона Подшоҳ измидамиз. Билгинки, тепалик қудрат эгасига жуда ҳам яқиндир”.

Баҳодир НУРМУҲАММАД
тайёрлади.

Шенлик

Набий соллаллоҳу алайҳи васаллам сафарда эдилар. Кўй гўшгидан таом тайёрлашни буюрдилар. Бир саҳобий:

— Мен қўйни сўяман, — деди. Бошқа бирлари:

— Тери-сини шиламан, — деди. Учинчилари эса:

— Мен пишираман, — деди. Пайгамбаримиз (с.а.в.):

— Ундай бўлса, мен ўтин тўплайман, — дедилар.

— Ё Расулulloҳ, сиз қўяверинг, биз ўзимиз уддалаймиз, — дейишди саҳобалар. Шунда Расулulloҳ (с.а.в.):

— Уддалашларингизни биланман, аммо мен сизлардан ажралиб қолишни хоҳламайман-да. Зеро, Аллоҳ субҳанаҳу ва таоло бандасининг биро дарлари орасида ажралиб туришини ёмон кўради, — дедилар.

Кенлик

Ҳазрати Умар (р.а.) Мадина кўчаларида кезиб юрган эдилар. Бир ҳовли ёнидан ўтаётди, эркак ва аёл овозини эшитиб қолдилар. Деворга чиқиб қарасалар, улар ўртасидаги идишда ичкилик турибди. Шунда Умар (р.а.):

— Эй Аллоҳнинг душмани, сен маъсият қилсанг ҳам Аллоҳ сени яширади деб ўйлайсанми? — дедилар. У киши:

— Эй амирал мўминин, мен Аллоҳга бир гуноҳ қилган бўлсам, сиз биратўла учта гуноҳ қилдингиз. Аллоҳ таоло:

СИЗЛАРДАН АЖРАЛИБ ҚОЛИШНИ ИСТАМАЙМАН

“Жосуслик қилманглар”, деган. Сиз бизга нисбатан жосуслик қилдингиз. Яна айтганки: “Уйларга эшиклардан киринглар”. Сиз девор ошиб келдингиз. Ва ниҳоят Аллоҳ: “Ўзларингизнинг уйларингиздан бошқа уйларга аҳлидан изн сўрамасдан, салом бермасдан кирманглар” дейди. Сиз ундай қилмадингиз.

Шунда Ҳазрати Умар (р.а.) унинг зукколигига тан бериб:

— Бирорта хайрли ишинг борми, айт, сени авф қиламан? — деб сўрадилар. У киши:

— Ҳа, Худо ҳаққи, қайтиб бу ишни ҳеч қачон қилмайман, — деди. Сўнгра Ҳазрати Умар:

— Борақол, сени кечирдим, — дедилар.

Сабоқ

Форс подшоҳи Кисро саройидаги муаллим ўқувчиларига гўзал тарбия берар эди. У жуда кўп хушахлоқ, илмли шогирдларни тарбиялади.

Муаллим кунларнинг бирида ўқувчиси шаҳзода-ни ҳеч

гуноҳ иш қилмаса ҳам қаттиқ урди. Зарба жонидан ўтиб кетган бўлса ҳам, шаҳзода устозига ҳурмат ва одоб юзасидан сукут сақлаб қўя қолди. Сабабини сўрамади, бўлган ҳодисани ҳеч кимга ёймади ҳам.

Орадан йиллар ўтиб, отасидан сўнг подшоҳликни юритаётганда устозининг хузурига бориб:

— Сиз нима учун ўқувчилик пайтимда

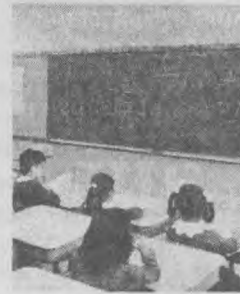
да гуноҳ ёки хато қилмаган бўлсам ҳам мени урган эдингиз?

— деб сўради.

Муаллим:

— Мен

сенинг илмга ва ўқишга муҳаббатингни билардим. Сендан жуда мамнун эдим. У ишим билан сенга отангдан сўнг подшоҳликни эгаллаганингда одамларга қандай муомала қилиш дарсини ўргатдим. Зулм таъми қандай бўлишини тотиб кўришингни ҳамда мамлакатда ҳеч кимга зулм ўтказмаслигингни хоҳлаб шундай қилган эдим, — деб жавоб берди.

Абдуқаюм ҲИКМАТ
таржималари

Бўстон ТУРСУНОВ
(Тожикистон)

ОИЛА ВА НИКОҲ: ИСЛОМГАЧА ВА ИСЛОМ ДАВРИ

ИСЛОМГАЧА

Оила ва никоҳ тартиб-қоидаларининг аввалги ҳолатлари ҳақида бизга халқ оғзаки ижоди намуналари — дoston ва ривоятлар, энг қадимги ёзма манбалар маълумот беради. Илдизлари жуда қадим тарихларга элтувчи туркий халқларнинг асотир, ривоят ва дostonларида турмушга чиқаётган қиз бўлажак “ҳамроҳи”ни эркин танлаганини кўрамиз. От пойгаси, кураш, муайян масофага чопиш, камон отиш каби мусобақалар уюштирилган ва бунда қизнинг ихтиёри ўзида бўлган. Беллашувларни бой берса, йигит билан оила қурган. Унга тегишни хоҳламаса, курашни бой бермасликка ҳаракат қилган. Албатта, ҳар икки жинс бу синовларга яхши тайёргарлик кўрганлар, жисмонан баркамол бўлганлар.

Марказий Осиёда Исломгача мавжуд бўлган никоҳ ҳақида сўғд никоҳ шартномаси қимматли маълумот беради. Никоҳ шартномаси турк йигити Уттакин билан сўғд қизи Дуғдғунча ўртасида тузилган. Унга кўра:

— эр ўз хотинидан унинг устига хотин олиш учун розилик сўраши, акс ҳолда, ўтгиз дирҳам жарима тўлаши керак;

— икки жинс ҳам ажралиш ҳуқуқига эга: агар эр ташаббус кўрсатса, хотинига берган мулкни (қалинни) қайтариб олишдан маҳрум бўлади; агар аёл ташаббускорлик қилса, эри инъом қилган мулкни олиб кетолмайди;

— эр ажралмоқчи бўлса, аёлга жисмоний зарар етказмаслиги керак, акс ҳолда, аёлга юз дирҳам кумуш миқдоридан жарима тўлайди.

ИСЛОМ ДАВРИ

(Ал-Марғинонийнинг “Ҳидоя” асари мисолида)

Ўлкамизга Ислом динининг кириб келиши билан жамиятнинг барча жабҳалари қатори оила ва никоҳ ишлари ҳам шакл ва мазмунан ўзгарди. Ислом динининг бирламчи

манбалари Қуръони Карим ва суннати набавийа шариат қонунларини шакллантиришда дастуриламал бўлди.

Агар Исломгача мавжуд бўлган маълумотларни — “Авесто”даги айрим хабарларни, аҳамонийлар, паҳлавийлар ва сўғдлар давридаги никоҳ шартномаларини, халқ дostonларида келган маълумотларни (Абу Бакр Наршахийнинг муқанначиларга оид никоҳ ҳақидаги хабарларни ҳам) ўрганиб, Исломдан кейинги оила ва никоҳ билан солиштарсак, Ислом қонунларида бу масалаларда улкан ижобий қадамлар қўйилганига гувоҳ бўламиз.

Имом Бурҳониддин Марғинонийнинг “Ҳидоя” асари бугунгача фикҳшунослар наздида шариатнинг турли масалалари қатори оила ва никоҳ борасида ҳам асосий манба бўлиб хизмат қилади. Бу асарда барча масалалар диёримизда мусулмонлар амал қиладиган ҳанафий мазҳаби ижтиҳодларидан келиб чиққан ҳолда ёритилади.

Бурҳониддин Марғиноний Ислом асосларига таянган ҳолда оиланинг шаклини, уни вужудга келтириш, оила аъзолари — эр-хотин, ота-она ва фарзандлар, келин-куёвлар, набиралар ва улардан кейинги авлодлар ўртасидаги қардошлик муносабатларини батафсил келтиради. Оилани вужудга келтириш шартлари “Ҳидоя”нинг “Никоҳ китоби” бўлимида кўрсатилган. Бунда никоҳ шартлари, йигит билан қиз, эр билан хотиннинг ҳақ ва ҳуқуқлари, оила олдиданги бурч ва мажбуриятлари ниҳо-

ятда нозик ҳолатларигача қайд этилганлиги алоҳида эътиборга моликдир.

Таҳлил шуни кўрсатадики, Ислом дини кириб келиши билан оила ва никоҳ муносабатлари янги, юқори босқичга кўтарилгандир. Сабаб шуки, турли ҳаётий

муҳим масалаларда бўлгани каби, оила ва никоҳ учун ҳам илк бор ҳалоллик асосий мезонга айланди. Ҳалоллик мезони ҳаётдан мустаҳкам ўрин олиб борди ва қолақ никоҳ шакллари суриб чиқарди. Мустаҳкам ил-дизга эга бўлган оилага илк бор асос солинди. Фарб олимлари кўпроқ таъкидлайдиган аёллар қул бўлган оилага эмас, балки турк олимаси Баҳриё Учоқ айтганидек: “Оврупа аёллари ҳуқуқ нима эканини билмаган вақтда эркак ва аёл ўз ҳақ-ҳуқуқларини, жамиятдаги ўрнини яхши билган оилага Ислом оламида асос солинган эди”.

Хулоса қилиб айтганда, Қуръон ва ҳадисга асосланиб, поклик, эзгулик ва ҳалоллик билан оила қуришни шарт қилиб қўйган Бурҳониддин Марғинонийнинг “Ҳидоя” асари бугунги дунёда маданиятли халқлар қаторидан ўрин олишимизда катта ҳисса қўшганлиги аниқ.

Абдул Муътий Муҳаммад БАЮМИЙ
(Миср)

МАҚБУЛ ВА МАРҒУБ АСАР

Биз “Ал-Азҳар аш-Шариф”да ҳозиргача шайх ул-ислом ал-Марғинонийнинг “Бидоятул-мубтадий” ва унинг шарҳи бўлмиш “Ал-Ҳидоя” асарини, шунингдек, Абу ал-Ҳусайн Аҳмад ибн Муҳаммад ал-Қудурий ал-Бағдодий ал-Ҳанафийнинг (362–428 ҳ.) “Ал-Қудурий” деб номланган асарини ҳанафийя фикҳи соҳасида энг машҳур манбалардан деб ҳисоб қиламиз.

Имомларимиз ал-Марғиноний ва ал-Қудурийларнинг “Бидоятул-мубтадий” ва унинг шарҳи “Ал-Ҳидоя” ва шунингдек, “Ал-Мухтор” асари “Ал-Азҳар”да ҳанафийя мазҳаби фикҳ илмининг устунлари ҳисобланади ва улар асосида шарҳлар битилиб, тадқиқотлар олиб борилади. Шу боис агар биз шайх ул-Ислом Бурҳониддин ал-Марғинонийни бугунги кунда “Ал-Азҳар”нинг фикҳ илми соҳасида асосий устунни десак, муболаға қилмаган бўламиз.

Гувоҳ бўламизки, аввало, ул зот асарларида дастлаб Қуръони Карим оятларига ва

Пайғамбар (а.с.) суннатларига асосландилар ва улардан хулоса чиқарадилар. Бундан ташқари, асл манбалардаги ҳужжатларга таянган ҳолда ҳанафийя мазҳабида бошидан охиригача бардавом қолганликлари кўзга ташланади.

Шунингдек, аллома асарларининг тили ҳам ўртача — жуда мухтасар ҳам, ортиқча сўзамол ҳам бўлмаган ҳолда усул илмини қамраб олиб, ундан кўплаб фаръий масалалар келтириб чиқаради.

Мазкурларнинг барчаси “Ал-Ҳидоя” асарининг мақбул ва марғуб бўлишига ва бутун оламга кенг тарқалишига сабаб бўлган.

Убайдулла УВАТОВ,

Тошкент Ислом университети исломшунослик
илмий-тадқиқот Марказининг бош илмий ходими

ИЛМ ИЛА ШАРАФЛАНГАН ЗОТ

IX–XII асрларда Бухоро, Самарқанд, Насаф, Термиз каби қадимий шаҳарларимиз илму ирфон марказларига айланган эди. Аҳли сунна вал-жамоа ақидасининг забардаст ислоҳотчиси, буюк мутакаллим Абу Мансур ал-Мотуридийнинг калом илми соҳасида дунёга машҳур аллома бўлиб етишувини ҳам мазкур қудратли илмий-маънавий муҳитнинг маҳсули деб қараш керак.

Матълумки, жаноби пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом вафотларидан кейин диннинг асл мазмун-моҳиятини тўғри талқин қилмаслик, дин ҳақиқатини англамаслик, араб тили ва унинг истилоҳларини тегаран тушунмаслик, диний масалалар идрокда мушрикларга ўхшаб ҳавоий фикр-мулоҳазаларга ружуъ қўйиш, беҳуда мунозара ва тортишувларга берилиш (ҳолбуки, Пайғамбаримиз (с.а.в.) бу ишни қатъийан ман қилганлар) каби ҳоллар натижасида ҳамда ҳокимият учун сиёсий курашлар сабабидан жамиятда турли фирқа ва гуруҳлар вужудга келган. Шу тариқа VIII асрдан урчий бошлаган турли-туман гуруҳ ва тоифалар Имом Абу Мансур ал-Мотуридий даврига (IX асрнинг охири ва X асрнинг биринчи ярми) келиб янада кўнаиб, бу ҳол жамият аъзолари ўртасида катта маънавий инқироз ва парокандаликка сабаб бўлди.

Мусулмон оламининг турли томонларида, жумладан, Мовароуннаҳрда ҳам, ҳақ йўлидан адашган бу тоифаларга қарши кураш бошланди. Кўп тадқиқотчиларнинг яқдил фикрича, ўша даврда эътиқод масаласидаги ихтилофлар туфайли вужудга келган мураккаб диний-маънавий вазиятни ислоҳ қиладиган буюк мутакаллим сифатида Имом Абу Мансур ал-Мотуридий ҳазратлари майдонга чиқдилар. Аҳли сунна вал-жамоанинг Мовароуннаҳрдаги йирик мактаби ҳисобланган мотуридийа мактабига асос солган аллома бундан ўн бир аср муқаддам бўлгани каби бугунги кунда ҳам милёнлаб мусулмонларни руҳи ҳидоятга бошловчи маънавий-руҳий раҳнамо сифатида жумлаи жаҳонда машҳурдир.

Хўш, аллома Имом ал-Мотуридий яратган таълимотнинг моҳияти нимадан иборат? Бугунги кун учун нечоғли аҳамиятга эга?

Мавриди келганда айтиш керакки, бу зотгача калом илми фақат нақлга (ривоят, ахборот) таяниб фикр-мулоҳазалар билдирган. Имом ал-Мотуридий эса, иккита асосий манбага — ақл ва нақлга бирдай таяниб иш тутган. Аниқроқ айтадиган бўлсак, у ўз назариясини мана шу икки манба ўрталигида (арабча: тавассут) яратган. Зотан, муборак Ислом динимиз таълимотларида ҳам диний ва дунёвий ишларда ўргача бўлиш ғояси илгари сурилган: “Шунингдек (яъни, ҳақ йўлга ҳидоят қилганимиз каби), сизларни ўрта (адолатли) бир миллат қилдик” (Бақара, 143-оят).

Тавассутга (ўртасида бўлишга) риоя этини учун ақл ва нақл аҳкомларини мукамал билиш талаб қилинади. Имом ал-Мотуридий фикрий (ғоявий) мустақил бўлиб, қандайдир бирор тоифа ёки оқимга оғиб кетиш ёки оз бўлса-да, мутаассибликка берилиш каби иллатлардан узоқ бўлган.

Имом ал-Мотуридий таълимотича, амалларни — меъёрлар, эътиқодлар, қоидалар, фаолиятларни Аллоҳ ярағайди, лекин уларга муносабатда инсон ихтиёрлидир. Бу таълимотдаги “Афъоли ихтиёрий”, яъни, “инсонда ирода эркинлиги мавжуд” деган ғоя жуда муҳимдир. Аслида, Ислом динимизнинг йўриги шу, аммо ўша замонларда “жабарийлар” деб ном олган бир тоифа чиқиб, одамда ирода эркинлиги йўқ, тақдирда белгиланган ишларда мажбурийдир, деган ғояни илгари суришган эди. Буюк аллома мана шу нотўғри ғояни ислоҳ қилди ва диннинг ҳақиқий моҳиятини очиб берди. Имом ал-Мотуридий тушунтириши бўйича, одам ўз хатти-ҳаракатлари учун масъул, айни чоқда, инсон тафаккури, ақл-идроқи, салоҳияти ва имкониятлари ҳам ниҳоятда кенгдир.

Аллома таълимоти ҳидоят йўлидан адашган баъзи бузғунчи гуруҳларни фош этишда бугун ҳам катта амалий аҳамиятга эгадир. Жаноби пайғамбаримиз Муҳаммад алайҳиссалом муборак ҳадисларидан бирида илм аҳлини юксак қадрлаб, “Илм ўз соҳибининг мартабасини улуғлайди”, дея марҳамат қилганлар. Бинобарин, том маънодаги ҳақиқий илм соҳибига ҳам, юртига ҳам жаҳон ичра улкан обрў келтиради, шон-шавкатга буркайди.

Абдулазиз САИДНУРИДДИН ўгли

ВУЖУДДАГИ КУШАНДАЛАР

(Давоми. Бошланиши ўтган сонда.)

Ҳамма зарарли кушандаларни одам вужудидан мутлоқ чиқариб ташлашнинг иложи йўқ. Тез орада улар турли йўллار билан яна ички аъзоларда пайдо бўлади. Чунки инсон овқатланади, ётади, юради, яшайди. Ҳатто вафот этгандан кейин ҳам кушандалар одамнинг вужудига узоқ вақт яшаб қолади.

Лекин бу дегани улардан кутулиб бўлмас экан-да, дегани эмас. Одам ўзи кушандаларнинг киришини ўта чегаралаш, зарар бермайдиган даражага келтириши мумкин. Иложи борича уларнинг кўпайиб ва катталашиб кетишининг олдини олишга ҳаракат қилиш лозим. Аввало, у зараркунандалар нималарни ёқтирмаслигини аниқлаб, вужуддан тез-тез ҳайдаб чиқариб туриш керак.

Қайси овқатлар ё ичимликлар қандай ҳолатда, қачон, қанча ва нималар билан бирга истеъмол қилиняпти, ейилган овқатнинг қуввати тўла сарф этиляптими — мана шуларга аҳамият бериш, шунингдек, нажосат ўз вақтида, тўла ҳажмда танадан чиқишини ҳам таъминлаш керак. Масалан, ҳеч қандай жисмоний иш қилмай ёки мунтазам бадан тарбия билан шуғулланмай ҳар куни қовурилган, ёғли овқатлар ейилса, кўп ширинликлар, юмшоқ, иссиқ, ёғли, жиззали нонлар меъридан ортиқ истеъмол қилинса, маълум вақтдан кейин одамнинг иссиғи ошиб кетади. Бу ҳолни замонавий тиббиёт қонда холестериннинг ошиб кетиши деб

изоҳлайди. Шунда у одам аъзоларидаги кушандаларга Худо берди деяверинг ва уларнинг “шарофати” туфайли қон

босим ёки қанд касалликлари келиб чиқади.

Халқ табобати учун ҳар қандай касалнинг келиб чиқиш сабаби бўлади. Масалан, бруселлёз дарди кўп вақт кабоб истеъмол қилишдан, сут ичишдан пайдо бўлади. Чунки кабоб пиширилганда гўштдаги ҳамма қуртлар ўлмайди, 25-30 фоизи тирик қолади. Жигари касалланган мол, қўй ва бошқа ҳайвонларнинг сутида эса йиринг бўлади. Сут қайнатилса, қуртлар “ўлади”, лекин йиринг йўқолмайди. Ҳар қандай дарднинг йиринг пайдо қилади. Бироқ қатиқ увитилса, ачитма туфайли йиринг эриб, йўқ бўлиб кетади. Гуручда маълум маънода захар бор. Шу туфайли ширгуруч пиширилса, гуруч йирингни “ўлдиради”. Демак, гўштни яхши қувурилган ёки узоқ қайнатилган ҳолда истеъмол қилиш лозим. Сутни яхши қатиққа айлантириб ичиш керак.

Кушанда-зараркунандалар тоза ҳавони ёқтирмайди. Доимий жисмоний меҳнат ёки мунтазам бадан тарбия ички ва ташқи тан аъзоларида тоза ҳаво пайдо қилади. Бинобарин, кушандаларнинг яшаши учун имконият жуда чегараланади.

Инсон ички аъзоларини ҳар ҳафтада, лоақал ўн кунда бир марта оч қоринга бир литр қатиқ зардобини ичиб ювиб туриши керак: шунда кушандалар сўрилиб чиқиб кетади, одамнинг ичи тозаланади.

Қўлимизни, тишимизни,

юзимизни, баданимизни ювамиз. Нима учун ичимизни ювмаймиз? Нима, ичимиз “ўғайми?” Ахир, одамнинг ичи ҳам ифлосланади, овқат қолдиқлари бўлади ва улар туриб қолиб ҳидланади, чириydi. Ични ҳам ювиб туриш кони фойда.

Кушанда-зараркунандалар яна суви қочган, қаттиқ нонларни, талқонни, мурчни, қалампирни, сабр баргини, қатиқни, сузмани, хантални, кўк пиёзни, саримсоқ пиёзни, катта пиёзни, ҳамма кўкларни, сиркани, нутрунни, долчинни, қора қандни, қалампирмунчоқни, ерқалампир баргини, олмани ва умуман ҳамма мева-сабзавотларни, полиз маҳсулотларни ёқтирмайди.

Демак, инсон кўпроқ шуларни истеъмол қилиб турса, вужудда кушандалар энг кам миқдорда бўлади, камдан-кам ҳолларда касалга чалинади.

Кушанда-зараркунандалар қовурилган, ёғли овқатларни, кабоб, сут, дудланган нарсаларни, дўкон ширинликлари, қаҳва, какао, турли кремли пиширмаларни, пирожнийлар, иссиқ, юмшоқ, ёғли, жиззали нонларни, қаймоқни жуда яхши кўради. Буларни иложи борича кам истеъмол қилган маъқул.

Динимизнинг еб-ичиш борасидаги тавсия ва маслаҳатларида ҳам кушандаларни одам танасидан тозалаб туришга алоҳида эътибор берилган. Айниқса, муборак ҳадисларда бу мавзуга алоқадор кўп кўрсатмалар бор. Масала уларга амал қилиб яшашда.

Хулоса шуки, кушанда-зараркунандаларнинг кўпи саломатликка ўта зарар, хавfli ва уларни бадандан пешма-пеш турли усуллар билан чиқариб, қириб туришимиз керак.

Муҳаммад Бобур МҮМИН

Бисмиллоҳ

Бу калом йўлингни ёритгай – маёқ,
Назар сол: далил мўл, сонсиз-беадок,
Такрорлар тоғу тош, шивирлар гиёҳ,
Ибрат ол, эй нафсим, ботини сиёҳ,
То осий ўлмасдин, то ўлмай гумроҳ,
Балоларга дучор ўлмай баногоҳ
Раҳмон номи ила дегил: “Бисмиллоҳ!”

Ўн саккиз минг олам ҳаракатдадир,
Ки Ҳақнинг фазлидан баракотдадир,
Ким иблис илкида, ким ғафлатдадир,
Ким фасод илкида – чин офатдадир,
То осий ўлмасдин, то ўлмай гумроҳ,
Арши Азаматда холингдин огоҳ
Раҳмон номи ила дегил: “Бисмиллоҳ!”

Аллоҳи Каримга айлаб мурожаат,
Сўргувчи доимо дардингга ҳожат
Дили бедор зотлар – аҳли муножот
Барҳаққи, оқибат топгайлар нажот.
Сен-да нажот иста, то ўлмай гумроҳ,
Азозил қасринда ўлмасдин маддоҳ
Раҳмон номи ила дегил: “Бисмиллоҳ!”

Аё бани Одам, ё ибодуллоҳ,
Аё аҳли фано ма холақ Аллоҳ,
Сизга ал-Фаттоҳнинг каломи бўлсин,
Сизга ар-Раззоқнинг саломи бўлсин!

Ихлос

Кул ҳуваллоҳу аҳад...
Тиз чўқар малаклар – нури саминлар,
Иблис туюқларин ерга санчадир.
Бош эгиб йиғлашур саҳоба жинлар,
Мушрик одамийзот эса анчадир.

ОГОҲ БҲЛИНИ, ОЛАМ МЕҲРҲА ИЛҲАҚ

Кул ҳуваллоҳу аҳад...
Авроқи иллийин зиё-ла таъмин,
Авроқи сижжийннинг ранги афтода.
Имон белбоғи-ла чирмалган замин,
Хатти устивода, хатти устивода.

Кул ҳуваллоҳу аҳад...
Минг йилки, арвоҳлар толиққан хобдин,
Чорлашур осуда макон – уқбони.
Буюк Кун кўпғаймиз зери туробдин,
Келажак кутилган таважжух они.

Аё аҳли ваҳдат, аҳли иллийин,
Аё аҳли тавҳид, аҳли худобийн.
Сизга ал-Аҳаднинг каломи бўлсин,
Сизга ас-Сомаднинг саломи бўлсин!

Шавба

Надомат тулпорин елдек учириб,
Ёзуқлар юртдан қайтмоқлик – тавба.
Нажот денгизининг қирғоқларида
Аллоҳга муножот айтмоқлик – тавба.

Тавба – фожирликдан қутулган, озод,
Мискиннинг фиғонли зорлари бетин.
Озурда руҳларга сокин ҳарорат.
Тавба – ўт-аланга, гуноҳлар – ўтин.

Тавба – тақиқ мева бугъзида қолган
Одами Атомизнинг ўтли фарёди.
Тавба – Момо Ҳавво тиззаларини
Нам қилган Ватаннинг фируза ёди.

Тавба – уммонларни титроққа солган
 Ҳазрати Зуннундек доғда ётмоқдир.
 Тавба – шафақларнинг рангини олган
 Садпора Насухдек қонга ботмоқдир.

Тавба – пешонасин саждага қўйган
 Бани Ҳавозиннинг эгик бошлари.
 Тавба – соқолини ёмғирдай ювган
 Ҳазрати Умарнинг маржон ёшлари.

Тавба – эллик кунлик изтиробдаги
 Каъб ибн Моликнинг гирёнларидир.
 Тавба – етмиш касга татиган андуҳ –
 Жуҳайна аёлин сел қонларидир.

Токи қуёш чиқар экан машриқдан,
 Тавбанинг қопқаси ланг очиқ турур.
 Покланмоқ, чиқмоқлик иблис измидан
 Мужрим бандаларга ҳидоят – сурур.

Огоҳ бўлинг! Олам меҳрга илҳақ,
 Муҳсин қулларига Аллоҳ мададкор.
 Уқбода умматим дея чорлаган
 Мақоми Маҳмуднинг соҳиби ҳам бор...

Аё аҳли гирён – ёзуқларга дор,
 Аё аҳли тақво, аҳли истиғфор.
 Аё аҳли мажид, аҳли тойиблар,
 Аё аҳли сожид, аҳли сойиблар,

Сизга ал-Ғаффорнинг каломи бўлсин,
 Сизга ат-Таввобнинг саломи бўлсин!

Тараддуд-ла яшамоқ керак,
 Умрим маним, елдек елгувчим.
 Доғда қўйма, айлама гирён,
 Хаёлимдан кетма, келгувчим.

Сен-ла уйғоқ бу даҳри дунда
 Мангуликка дахлдор ўйим.
 Сен оғамсан, биродаримсан,
 Сен энг содиқ насиҳатгўйим.

Келгувчи дўст, йўлиқувчи дўст,
 Арит занжи ғуборларимни.
 Фафлатимга яғмолар солгил,
 Кўшида бўл алёрларимнинг.

Сен фанодин сабоқ бергувчим,
 Келажакдан нурли хотирот.
 Маддоҳларинг кўп экан, дунё,
 Ўғаймисан бизга, охирот?

Салламнолар сенга, ҳабибим,
 Очгил уқбо эшикларини.
 Боқий маъво хабарин келтир,
 Келтир умид бешикларини.

Сени эслаб, фано йўлида,
 Ҳижрон ўланларин айтгайман.
 Ташрифингдан муждалар бердинг,
 Қайтгувчиман, бешак қайтгайман.

Тараддуд-ла яшамоқ керак,
 Умрим маним, елдек елгувчим.
 Доғда қўйма, айлама гирён,
 Хаёлимдан кетма, келгувчим.

Шўртликлар

Соғинчлар нурланар, соғинчлар гуллар,
 Имондадир нақши Висол ишончи.
 Ё Роббий, ато эт, зор қулларингга
 “Беркитиб қўйилган кўзлар қувончин”

Висол, Ватан дея тақвода собит
 Қўмсаб ўртанурлар қалби адолар.
 Ё Роббий, ё Роббий, бунча кўп экан
 Соғинчдан бенасиб ватангадолар...

*Сажда сураси, 17-оятга ишора.

Саййид Содик
САЖЖОДИЙ
(Эрон)

МАРФИЛОН ТАРИХИДАН ЛАВҲАЛАР

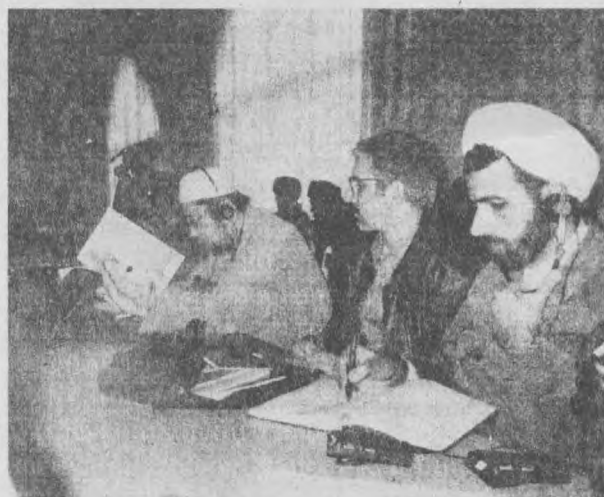
Марғинон Фарғона шаҳарларидан бири бўлиб, кейинроқ уни «Марғилон» деб ҳам атагашлар. Бу шаҳар Сайхунининг жанубида, Марғилонсой деб номланган кичик дарё бўйида жойлашган. Ислом дини тарқалган илк асрларда жомеъ масжиди ва бозор бўлгани боис Марғилонни ўртача катталикидаги шаҳарлардан бири деб билишган. Марғилон сомонийлар ва қорахитойлар даврида ҳам таъна зарб этган марказларидан ҳисобланган. Ахсеикент ва Тангас каби эътиборга сазовор шаҳарлардан бири бўлган.

Ҳанафийларнинг буюк фақиҳи Бурҳониддин ал-Марғиноний қорахитойлар ҳукмронлиги даврида айнан шу шаҳарда дунёга келиб шуҳрат қозонди. Марғилон ҳижрий саккизинчи асрда тузилган Хитой харитасида “Marhinang” номи билан кўзга ташланади.

Мўғуллар ва темурийлар даврида бу шаҳар жанглар ва ички рақобатларда муҳим рол ўйнаган. Мирзо Ҳайдар Дуғлат ўзининг “Тарихи Рашидий” китобида бу шаҳарда рўй бер-

ган баъзи бир воқеаларга ишорат қилади. “Бобурнома”-да ҳам бу шаҳар тўғрисида қатор маълумотлар бор.

Кейинги асрларда бу шаҳар Кўқон хонлиги таркибида бўлган ва шу залда кейинроқ ўруслар қўлига ўтган. Ипак ва ҳарир матолар ишлаб чиқарадиган марказлардан биридир. Баъзи бир оврупаликларнинг Ўрта Осиёга қилган сафарномаларидан бу шаҳарнинг сўнгги асрдаги аҳволи тўғрисида қизиқарли маълумотларни ўқиса бўлади. Бугунги кунда ҳам эски Марғинон ёнида янги Марғилон мавжуд.

Маҳмуд ҲАСАНИЙ

АЛ-МАРҒИНОНИЙ ИЛМ, ОЛИМ ВА ТАЛАБАЛАР ҲАҚИДА

Бурҳониддин ал-Марғиноний ҳаёти давомида тишимсиз ўқишга ва чуқур билим олишга интилди. У дунё кезди ва қасрда бир катта олим бўлса, ундан илм ўрганишга интилди. У ўзининг “Китоб ул-машойих” номли асарида ўзи таълим олган қирқдан ортиқ уламнинг номини санаб ўтган. Умрининг охи-

рида эса, қанча олимларни кўргани-ю, аммо улардан янада кўпроқ илм ололмаганидан афсусланади.

Араб тилида ёзган шеърларида олим, илм ва толиби илм ҳақида ажойиб фикрларни баён қилганки, улар бугун ёзилганидек жаранглаб турари. Масалан, ижтимоий ҳаётда олимнинг гутган йўли катта таъсирга эга эканини, ботил эътиқодли олим динга, шариятга зарар келтириб, халқни бузуқ йўлга бошлаши мумкинлигини айтади:

*Фасодун кабийрун олимун мутаҳаттиқ,
Ва акбару минҳу жоҳилун мутанассик.*

Маъноси:

Бузуқ олим (дин ва илм учун) катта бузи-

лишдир, кўр-кўрона эргашувчи нодон эса бундан ҳам баттар.

Олимнинг фикрича, шогирд илм ўрганишга киришдими, устоз сўзидан чиқмаслиги ва айтганларига қаттиқ амал қилиши керак. Акс ҳолда, шогирд мақсадига етолмайди. “Аввалги замонларда илм толиблари, — дейди аллома шогирдларига, — илм ўрганишда ихтиёрларини устозларнинг қўлларига тонширар эдилар ва мақсадларига стар эдилар. Ҳозирда эса, ҳар ким ихтиёрича иш тутади, натижада илму фан ва

фиқҳ борасида мақсадига етолмайди”.

Ал-Марғиноний устозни ҳурмат қилиш билан бир қаторда китобни ҳам эъзозлашга ва унга ҳурмат кўзи билан қарашни талаб этади. Ал-Марғиноний бир ўринда “Машойихлардан бири китоб устига сиёҳдонни қўйган олимга: “Илмингдан самара топмайсан”, деганини ёзади. Бу билан олим китобни кўз қорачўғидек асраш лозимлигини, бу ҳол илмга ҳурмат белгиси эканини уқтиради. Мазкурлар ҳозирги талабалар ҳам амал қилиши лозим бўлган қоидалардандир.

Салоҳиддин МУҲИДДИН,

Имом Бухорий номидаги Тошкент Олий Ислом маъҳади катта мударриси

ЯХШИ МУОМАЛАНИНГ ФАЗИЛАТИ

“Ҳидоя” асарининг “Талоқ китоби”да бугунги кун учун муҳим бўлган. “Ражъат” — қайта ярашиш масаласи ёритилган. “Агар киши ўз хотинини ражъий (қайта ярашиш мумкин бўлган) талоқ қилса, хотинининг иддаси ичида, унинг розилигидан қатъи назар ярашишга ҳақлидир», дейилади асарда. Муаллиф бу ҳукми Қуръони Каримнинг Талоқ сураси биринчи ояти билан далиллайди. Оят мазмуни эса шундай: “Хотинларни талоқ қилганда уларнинг иддаси чиққунча яхши муомала ила яшаб турган уйларида ушлаб турунлар”. Аммо идда ўтиб кетса, эрнинг бу ҳуқуқи бекор бўлиб, энди хотин рози бўлгандагина у билан қайта никоҳланиши мумкин.

Идда вақтида эр-хотинлик ҳурмати сақланиб турганлиги учун эр хотинни тегишли нафақа билан таъминламоғи лозимдир.

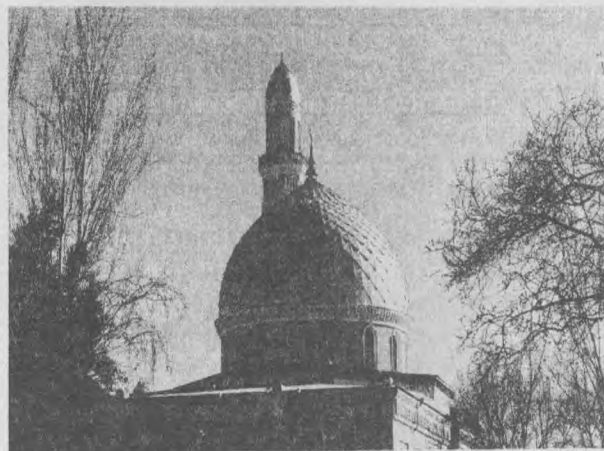
Идданинг ҳикмати, биринчидан, аёлнинг ҳомиласи бор-йўқлигини билиш бўлса, иккинчидан, қайта ярашиш учун имконият беришдир.

Бу нарса Талоқ сурасидаги қуйидаги мазмунли оят ҳукмидир: “Аёллар талоқ қилинса, уларни иддалари вақтида яшаб турган уй-

ларидан чиқарманглар ҳамда аёлларнинг ўзлари ҳам уйдан чиқиб кетмасинлар”.

“Ҳидоя” асари соҳиби ражъий талоқ қилинган аёл, идда вақтида пардоз қилиб, зебу зийнатлар тақиб, яхши кийимларини кийиб туриши матлубдир, деб ёзади.

Хотиннинг идда сақламай кетиб қолиши-

нинг зарари шуки, биринчидан, хотин нафақадан маҳрум бўлади, иккинчидан, у ўз ота-онасига эр ҳақида ҳар хил гапларни айтиб, ўртадаги алоқани яна ҳам ёмонлаштиради, учинчидан, болаларининг отаси, яъни, эри билан тезроқ ярашиш имкониятини қўлдан чиқаради.

Бурҳониддин Марғиноний “Ҳидоя” китобларида баён қилган бу масалага амал қилиш оила кўрғони мустаҳкам бўлишига олиб келади. Бу эса, жамият равнақининг ҳам муҳим омилidir.

Темур ШИРИНОВ

САМАРҚАНД ИМОМ АЛ-МОТУРИДИЙ ДАВРИДА

Қадимги Шарқнинг энг кўҳна шаҳарларидан бири 2750 ёшли Самарқанднинг нафақат қиёфаси, балки ўрни ҳам ўзгаргандир. XIII асргача Самарқанд шаҳри ҳозирги Афросиёб тепаликлари майдонида қад кўтариб турган бўлса, XIV асрдан бошлаб, яъни, Амир Темур ҳукмронлиги даврида шаҳар ҳозирги «Эски шаҳар» деб номланган жойда гуркирай бошлаган. Имом ал-Мотуридий даврида Самарқанд шаҳрининг қиёфаси қандай эди?

XIII асргача ҳозирги Афросиёб ўрнида 219 гектар майдонни эгаллаган шаҳар атрофи билан мудофиа девори билан ўралган. Мудофиа деворининг ортида чуқур ҳандақ бўлган. Шаҳар ичига тўртта дарвоза орқали кирилган, бу дарвозаларни кенг ва раван, тош ётқизилган кўчалар бирлаштирган. Шаҳар ичига ичимлик суви «кўрғошин офик» орқали киритилган. Оқова сувлар эса, махсус қувурлар билан ташқарига чиқариб юборилган.

Имом ал-Мотуридий даврида Самарқанд шаҳрининг кўриниши ҳақида қазилма манбалардан ташқари араб сайёҳларининг маълумотлари ҳам мавжуд. Самарқандга ташриф буюрган Ибн Хордодбех, Ибн ал-Факих ва ал-Истаҳрий каби сайёҳлар бу шаҳарнинг тузилиши ва кўриниши ҳақида қизиқарли маълумотларни ёзиб қолдирганлар.

Жумладан, Ибн ал-Факих, Самарқанд шаҳрини ўраб турган девор узунлиги 12 фарсах эканини, унинг тўрт дарвозаси борлигини, айниқса, шаҳар работи жуда кенглигини, унинг ичида боғлар, ҳашаматли иморат-

лар, ҳунармандларнинг устaxonалари ва бозорлар борлигини ёзиб қолдирган.

Маълум даврларда шаҳристон билан работ ўртасидаги девор бузиб ташланганлиги учун кўпгина сайёҳлар, работни ҳам шаҳристонга мансуб деб ёзганлар, ammo, қазилма тадқиқотлар Самарқанд шаҳристони билан работ ўртасида маълум фарқ бўлганини кўрсатди.

Тарихий манбалар Самарқанд шаҳри атрофида «Девори Қиёмат» номли мудофиа девори қурилганини тасдиқлайди. Имом ал-Мотуридий билан боғлиқ уч манзил ҳам айнан Девори Қиёматнинг ичкарасида жойлашгандир. Улардан бири, Афросиёбнинг ғарбидаги Мотурид маҳалласи бўлиб, бу ерда имом ал-Мотуридий таваллуд топган ва яшаган. Бу ерда алломанинг ўзи барпо қилган катта боғ бўлган.

Имом ал-Мотуридий билан боғлиқ иккинчи манзил Обираҳмат ариги ёқасида барпо

қилинган Работи Озиёндир. IX-X асрларда бу жойда масжид ва мадраса бўлиб, шайх Абу Мансур ал-Мотуридий ана шу мадрасада таълим олган.

Самарқанддаги имом ал-Мотуридий номи билан боғлиқ учинчи манзил Чокардиза қабристонидир. Милодий 944 йили аллома ваъсиятига кўра шу қабристонга дафн этилган.

Ашраф АХМЕДОВ

«ЧОКАРДИЗА» ЗИЁРАТГОҲИ

Алломалар ватани бўлган юртимиз Макка, Мадина ва Фаластин юртларидан кейинги муқаддас замин ҳисобланганидек, муқаддас қабристонлар борасида ҳам Самар-

қанд замини Ислом оламида учинчи ўринда туради. Zero, муҳим манба ҳисобланмиши «Қандия» китобида (Имом ан-Насафий, «Қандия», Самарқанд, 1994, К. Каттаев таржима-си) келтирилишича: «Нақл қилибдурларким, Маккаи Мукаррамадаги қабристон, Мадинаи Мунавварадаги Бақий қабристонидан бошқа Самарқанд музофотидаги «Чокардиза»дан бузрукроқ қабристон йўқдир». Бу ерда Исломнинг кўпгина мужтаҳидлари ва еоҳибон ка-

роматларнинг қабрлари жойлашган бўлиб, «Самария»да келтирилганидек, «Подшоҳлар ул ернинг тупроғини кўзларига сурма каби суртар эдилар».

Чокардиза мавзеи IX аср охири ва X аср бошларида қурилган. У аввал самарқандлик машҳур фикҳшунос олим Абу Исҳоқ ибн Иброҳим ибн Саммосийнинг боғи бўлиб, шаҳар девори ва дарвозаларини қўриқлайдиган навкарлар қалъаси – Чокардиза яқингинасида бўлгани учун ҳам шу ном билан атала бошлаган. Манбаларнинг далолат беришича, боғнинг эгаси вафот этгач, ўз боғида дафн этилади. «Чокардиза»да илк кўмилган шахс ушбу зот эди. Шундан кейин боғ машҳур фикҳшунос аллома имом Абулайс ас-Самарқандийнинг (985 йили вафот этган) қўлига ўтган. Бу жиҳат шундан далолат берадики, Абулайс ас-Самарқандий боғнинг собиқ эгаси набираларидан экан.

Илми ҳикмат асосчиси имом Абулқосим Самарқандий (953 йил вафот этган), имом Абу Мансур Мотуридий (994 йил вафот этган) ушбу боғда дафн этилгач, мавзенинг шухрати ортиб, тарихий манбаларда «Чокардиза» қабристонини сифатида зикр этила

бошланади. Боғнинг иккинчи соҳиби имом Абулайс ас-Самарқандий, шунингдек, имом Бурҳониддин Марғиноний, имом ал-Киндий, ал-Идрисий, имом Насафий, аллома Тафтазоний қабилар ҳам шу ерда дафн этилганлар.

Қабристон ўртасида, имом Мотуридий қабрларидан беш қадам узоқликда масжид бино қилинган. Ушбу масжид ҳар замонда таъмирланиб, бизнинг асримизгача етиб келган.

Шарафиддин ГУЛЖУХ
(Туркия)

АЛ-МОТУРИДИЙНИНГ НУБУВВАТ ТУШУНЧАСИ

Имом ал-Мотуридий “Китоб ат-Тавҳид”-нинг нубувват муаммосига бағишланган саҳифаларида пайғамбарликнинг зарурлигини исботлар экан, айниқса, ҳазрати Муҳаммаднинг (с.а.в.) пайғамбарлиги мавзуйига бағишланган бўлимда Қуръони Карим оятларига тез-тез муножабат қилади.

Инсоният тўғри ва содиқ бир насиҳатгўй раҳбарга муҳтож бўлади. Одамзот ниманинг яхши, ниманинг ёмон бўлишини уларга мувофиқ (уйғун) бир ўлчовда ўрганган доно кишига муҳтождир. Инсонлар орасидаги тушунмовчиликлар нубувват келтирадиган соғлом, тўғри ва битмас-туганмас асослар соясида йўқ бўлади. Ақл ҳал қила олмайдиган масалалар жуда кўп. Шу жиҳатдан рисолат, нубувват бутун инсоният учун Аллоҳнинг бизга юборган ўта фойдали бир кароматидир.

Ақл пайғамбарларнинг аҳволи ва интиқилларини тадқиқ этганда уларни болаликларида ва катта ёшларида ўз миллатлари ичида ҳар жиҳатдан ўрнатилган бир инсон сифатида кўради. Айниқса, уларга очик-ойдин бир қатор мўъжизалар келишини мушоҳада этади. Мўъжизалар асло пайғамбарлик шахсий имтиёзи бўлмай, Аллоҳнинг уларда яратган феълларидир.

Рисолат мавзуини тадқиқ этар экан, Ибн Равандийнинг бу масаладаги қарашларини ҳам рад этган имом ал-Мотуридий пайғамбарликнинг тамомий ўзига хосликлари билан, сифат-ҳоллари билан мукамал бир тарзда энг сўнгги пайғамбар ҳазрати Муҳаммадда (с.а.в.) намоён бўлганини баён қилади.

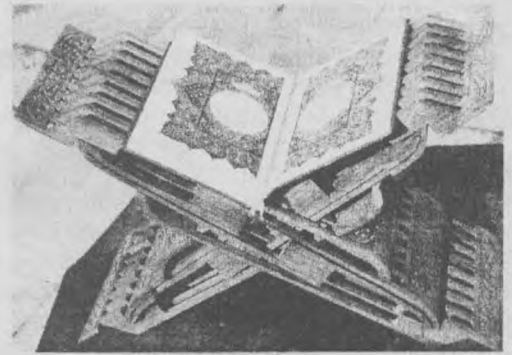
Имом ал-Мотуридий ҳазрати Пайғамбарни (с.а.в.) фавқулодда гўзал тасаввур этади. Зеро, у нубувватда энг охириги халқани ўрнига қўяди ва чўққисини ташкил этади. Ҳазрати Муҳаммад (с.а.в.) ёрқин, шаффоф ва очик, ҳаммага кўриниб турган ҳаёти билан, барча мўъжизалари ва Қуръони Карим воқеасида, пайғамбарлик суннаси билан бутун умри мобайнида намунавий уйғунлаштирувчи инсон бўлганини кўрсатади. Қуръони Карим мўъжизаси эса, қиёматга қадар давом этажани таъкидлайди.

Муҳаммад АБДУЛЛАЕВ,

ЎзФА Тил ва адабиёт институти тасаввуф бўлими ходими

ҒАФЛАТ ЭНГ ЁМОН ТЎСИҚ

XVI асрда яшаган шоир Убайдий ижоди исломий тушунчалар, хусусан, Қуръон ғоялари билан кенг ва чуқур боғланган. Убайдий бир қатор шеърларида (айниқса, ҳикматларида) Исломдаги бош масалани – Аллоҳнинг яккаю ягоналигини кўйлар экан, бевосита Қуръон оятларига тез-тез мурожаат қилади. Масалан:

*Қуръон аро буддур хабар,
Машҳар куни айтур башар
«Айнал мафар, айнал
мафар?»
Омоҳ де, Омоҳ де.*

Қиёмат сурасининг 10-оятда айтилишича, Одам фарзанди қиёмат куни даҳшатларидан титраб-қақшаб, “Қаерга қочаман, қочиш йўли борми?” демоққа тушади. “Айнал мафар” шу мазмунни беради. Шоир ушбу ҳақиқатни мушоҳада этиб, ёлғиз Аллоҳдан нажот исташга чорлайди.

Убайдийнинг бошқа шеърини ўқийлик:

*“Мо сиваллоҳ” риштасин
узуб узотқумдур илик,
Инфисоми йўқ ҳамиша
“урватул вусқо” сари.
“Ли мааллоҳ” хилватин
кўзлаб борурмен юзланиб,
Эй каромат аҳли,
“Субҳоналлазий асро” сари.*

*Уқбову дунё била
йўқтур ишим, ё Раб, мени
Қилмагил мойил даме
дунё била уқбо сари.*

Хўш, “Мо сиваллоҳ риштаси” нима? У Аллоҳнинг риштасидан ўзга ришталардир. Шоир ана шуларни узиб, сира узилмас “Урватул вусқо” – мустаҳкам ҳалқага кўл чўзиш ҳақида сўзлаётир.

“Ли мааллоҳ” хилвати” – тасаввуфий тушунча бўлиб, қалб хилватида доимо Аллоҳ ила бирга бўлишни ифодалайди. “Субҳоналлазий” – барча айбдан пок зот демак.

Убайдий шеърларида шундай талмиҳлар борки, уларнинг маъно – ҳақиқати-га етмоқ учун бевосита Қуръондаги ибратли ҳикоятларга мурожаат этиш лозим. Шу жиҳатдан кўйидаги байт алоҳида эътиборга молик:

*Худҳуд била Сулаймон
сўзун билмак тиласанг,
Ҳикоятин Худҳуднинг
ўқу Қуръон ичинда.*

Худҳуд ва Сулаймон ҳикояти Намл сурасида келали. Исмоил ибн Касирнинг тафсирида таъкидланишича, “Худҳуд Сулаймонга ер қаъридаги сувлар ҳақида ҳам хабар берар экан. Бошқа наррандаларда бундай хусусият бўлмаган. Су-

лаймон қаердаки ер қазиб сув чиқариш, хазина топишни аскарларга буюрса, албатта, Худҳуд кўрсатмаларига таянмиш”. Убайдий Сулаймон ва Худҳуд ҳикоятини тилга оларкан, ҳар бир подшоҳнинг ёнида Худҳуддек тадбиркор, донишманд вазир бўлиши зарурлигини ёқлайди.

Убайдий фаол шаҳс сифатида масалани чуқур ва кенг талқин этади. Унингча, Аллоҳ билан инсон ўртасидаги энг ёмон тўсиқ ғафлатдир. Гофил кимса эса, ҳеч қачон Ҳақ висолига етиша олмайди.

*Ғафлат либосин олмаса
жонингдин, кўнгул
Аллоҳ ёдин этмакдин
гофил улуси.
Тиксанг кўнгул еринда
анинг меҳр нақшини,
Андин мурод меваси
хуш ҳосил улуси.*

Комил мусулмонлик ёмон ҳислатлардан кечиб, яхши ва тўзал ахлоққа эришиш демак.

Хуллас, Убайдий шеър-ияти Қуръон нури билан зийнат топган, исломий тушунчаларни ўз даври талаб ва эҳтиёжлари бўйича халққа етказишга ҳисса қўшган шеърятдир.

**Убайдий. “Куллиёт” девони. ФАШИ, 8931 рақамли қўлёзма*

ДИН ХИЗМАТИДА КЕЧГАН УМР

Шайх Исмоил Махдум 1893 йил Наманган шаҳрида диний оилада таваллуд топди. Отаси Мулло Сотти Охунд Мулло Абдуросиқ Охунд ўли замонасининг машҳур уламо-ларидан бўлиб, узоқ йиллар Ҳазрати Хизр масжидида имомлик қилган, масжид қошидаги мадрасада дарс ҳам берган. Оиладаги беш ўғил, уч қиз ичида Исмоил иккинчи фарзанд эди. Дастлабки диний таълимни отасидан, сўнгра маҳаллий диний мактаб муаллимларидан олди. Ўн уч ёшида Намангандаги машҳур Ғофир қори домлада Қуръони Каримни тўла ҳагм қилиб, кўзга кўринган ҳофиз Каломуллоҳлардан бўлиб етишди.

1943 йили Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний идорасини ташкил қилишда, 1974 йилга қадар собиқ Совет Иттифоқида ягона диний ўқув юрти бўлган Бухоро “Мир Араб” мадрасасини ҳамда масжидларни очишда Исмоил Махдум фаол қағнашди. 1943 йилда диний идоранинг биринчи раиси, муфтий Эшон Бобоҳон ибн Абдулмажидхон бошчилигидаги ҳаж сафарига иштирок қилди. Бу советлар даврида руҳсат этилган илк ҳаж сафари эди.

Шайх Исмоил Махдумни ҳаждан қайтганларидан кейин Намангандаги масжидида минглаб мусулмонлар зўр ҳаяжон билан кутиб олишганининг шохиди бўлганман.

Ўша йиллари у киши мазкур “Шайх Эшон” масжидида имом-хатиб бўлиб хизмат қилди, 1952 йилдан бошлаб Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний идорасида мухтасиб, ундан сўнг Бухородаги “Мир Араб” мадрасасида мудир бўлиб ишлади. 1957 йилдан то ҳаётларининг охирига қадар идора раиси ноиби — қозий лавозимида хизмат қилди.

Исмоил Махдум доим таълим-тарбия ишларига қатта эътибор берарди, умрининг охиригача Тошкент олий Иелом маъҳадида талабаларга тафсир, ҳадис, фикҳ ва бошқа диний фанлардан дарс берди. У зотдан сабоқ олган кўнлаб талабалар ҳозирги кунда Марказий Осиё мамлакатларида, Русиянинг Татаристон, Бошқирдистон ва бошқа минтақаларида, Озарбой-

жонда юқори диний лавозимларда ишлаб келмоқда.

Диний идора томонидан бир неча марта чоп этилган Қуръони Карим нашрларини тайёрлашда Исмоил Махдум таҳрир ишларига бошчилик қилган. Муфтий ноиби бўлиб ишлаган даврларида Осиё, Африқо ва Оврупа мамлакат-

ларига сафар қилиб, хориждаги йирик диний муассасалар раҳбарлари, давлат арбоблари билан амалий алоқалар ўрнатилишига асос солган эди. Шайх Исмоил Махдумнинг мусулмонлар ҳаётига оид диний масалаларни ҳал этиш ва фатволар чиқаришдаги хизматлари ҳам катта бўлган. Кўп масалаларни китоб кўрмай, жойида ҳал қилиб берар эди у киши.

Диний идора журналининг таъсис этилишида жонқуярлардан бири бўлган олимнинг журнал саҳифаларида мақолалари мунтазам босилиб турар эди.

Шайх Исмоил Махдум олти марта ҳожиларга бош бўлиб, муборак ҳаж сафарини адо этган габаррук инсон эди.

Шайх Исмоил Махдум 1976 йил 22 январда Тошкентда вафот этдилар. Жанозаларини Наманган шаҳридаги “Шайх Эшон” масжидида Ўрта Осиё ва Қозоғистон мусулмонлари диний идорасининг раиси муфтий Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобоҳон ҳазратлари ўқидилар. Жума кундаги ушбу жаноза ва дафн маросимида минглаб одамлар иштирок қилди.

Дарҳақиқат, у кишининг номи дин йўлида жонбозлик кўрсатиб, ҳаётини Иелом йўлига бағишлаган муфтийлар Эшон Бобоҳон ибн Абдулмажидхон ва Зиёвуддинхон ибн Эшон Бобоҳон каби зотлар қаторида зикр қилинишга сазовордир. Аллоҳ ул зотларни раҳмат қилган бўлсин.

Ҳожи Исматуллоҳ АБДУЛЛОҲ

Суратда: Шайх Исмоил Махдум Саудия Арабистони подшоҳи Файсал бин Абдул-Азизга Мусҳафни Усманий асосида Тошкентда чоп қилинган Қуръони Каримни тақдим этмоқда. 1968 йил.

ҲАЗРАТИ ОИША (р.а.)

(Давоми. Бошланғич 11 бетда)

Ҳазрати Оиша (р.а.) ҳеч гапдан хабарлари йўқ, уйларига кириб кетдилар. Бу миш-мишларни эшитган Абу Бакр Сиддиқ (р.а.) ва бошқа мусулмонлар ниҳоятда изтиробда қолишди.

Ҳазрати Оиша (р.а.) Мадинага қайтгандан сўнгра бегоб бўлдилар. Тузалгуналарига қадар оталариникида туришга руҳсаг сўрадилар. Пайгамбаримиз (с.а.в.) буни дарров қабул қилдилар. Бу ҳол Оиша онамизни (р.а.) ранжитди. Чунки у Расулulloҳни дарҳол рози бўладилар, деб сира ўйламаган эди. Бир неча кун ўтгач Оиша онамиз тузалиб, баъзи эҳтиёжлари учун бир аёл билан ташқарига чиқдилар. Йўлда бораятиб, ёнларидаги аёл:

— Уйинг куйсин, эй Мистаҳ! — деди. Бу ҳақоратга чидай олмаган Ҳазрати Оиша (р.а.):

— Муҳожирлардан бўлган ва Бадр жангида қатнашган зотга бундай дейишга қандай тилингиз борди! — деб ундан хафа бўлдилар. Аёл эса:

— Сиз кимни ҳимоя қилаётганингизни биласизми? Одамлар орасидаги миш-мишлардан хабарингиз йўқми? — деб, бўлиб ўтган воқеани, тухмаг гапларни тарқатиб юрган кишиларни бирма-бир айтиб берди. Мистаҳ шуларнинг бири эди.

Оиша онамиз (р.а.) фиғон чекиб, уйга қайтдилар. Муштипар оналари қанчалик тасалли бермасин, ҳеч фойдаси йўқ эди. Уйларида ташқарига чиқмас, ҳеч ким билан кўришмас, гаплашмас эдилар. Иштаҳалари кесилиб, тунлари ухламасдан чиқдилар. Ягона тасаллилари кечаю кундуз тўккан кўзёшлари бўлиб қолди.

Пайгамбарнинг (а.с.) бу ҳодиса қаршисида сукут сақлашлари бунга ишонишларидан эмас, балки сабр ва эҳтиёткорлик билан қадарнинг намоеи бўлишини кутишларидан эди.

Фисқу фасод сўзлар кўпайиб кетганини кўргач, Расулulloҳ (с.а.в.) бир куни халқни тўплаб шундай дедилар:

— Мусулмонлар!.. Оилам ҳақида ҳақиқатдан йироқ гапларни тарқатиб мени ранжитганлар бу ишни нима мақсадда қиляптилар? Аллоҳга қасамки, оиламнинг иффати ҳақида заррача ҳам шубҳам йўқ. Ушбу бўҳтон шундай бир инсонга қилинганитики, унинг дурустлигига ўзимга ишонгандай ишонаман.

Сўнгра Пайгамбаримиз (а.с.) энг яқин саҳобалардан Умарнинг (р.а.) фикрларини сўрадилар:

— Эй Набийulloҳ! Мен ҳам Сиздан шунга сўрайман. У ожизага уйланишингизга ким амр берди?

Расулulloҳ (с.а.в.) астагина:

— Аллоҳ! — дедилар.

Ҳазрати Умар (р.а.):

— У ҳолда Аллоҳнинг Сизни алдашига ёки ҳийла қилишига ишонасизми? Субҳаналлоҳ! Бу даҳшатли бир бўҳтондир.

Пайгамбаримизга (с.а.в.) анчадан бери ваҳий тушмаётган эди. Бундай вазиятда Оиша онамиз (р.а.) билан кўришишдан бошқа чоралари қолмади. Оиша онамизнинг ёнларига борганларида, у киши йиғлаб ўтирган эдилар. Ансорлардан бир аёл унинг ёнида эди. Пайгамбаримизни (с.а.в.) кўргач, йиғлашдан тўхтаб, кўз ёшларини артдилар. Расулulloҳ (с.а.в.):

— Оиша! Сенинг ҳам хабаринг борки, халқ орасида баъзи гаплар тарқалган. Агар шундай бир иш қилган бўлсанг, тавба қилишинг керак... Жаноби Аллоҳ (ж.ж.) бандаларининг тавбаларини қабул қилади.

Оиша онамиз (р.а.) кўз ёшлари сел бўлиб оққанча, ота-оналарига:

— Нимага жим (бўлиб) турибсизлар. Бирон нарса демайсизларми? — дедилар. Мушфиқ ота-она:

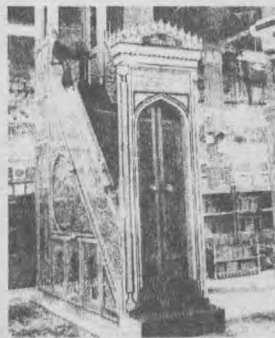
— Аллоҳга қасамки, нима дейишга ҳам ҳайронимиз.

Сиқилганликдан юраклари парча-парча бўлган Оиша онамиз (р.а.) Пайгамбаримизга (а.с.) юзланиб:

— Сиз айтаётган хусусда тавба қилишга ҳеч эҳтиёжим йўқ. Аллоҳимга қасамки, бегуноҳлигим Раббимга маълум бўлган ҳолда, бутун тухмату бўҳтонларни бўйнимга олсам ҳам ёки ҳаммаси ёлгон деб рад қилсам ҳам,

менга ишонмаслигингизни биламан. Бундай ҳолатда Юсуфнинг (а.с.) оталари айтган сўзларни такрорлашдан бошқа чорам йўқ: “Энди (менинг ишим) чиройли сабр қилмоқдир. Сизлар сўзлаётган бу нарса (айрилиқ-мусибат) устида малад сўраладиган зот ёлғиз Аллоҳдир” (Юсуф, 18).

Яна жимжитлик чўкди. Пайгамбаримиз (с.а.в.) ваҳий нозил бўлаётганини сездилар. Оиша онамиз (р.а.) дарҳол ўринларидан туриб, у кишининг бошларига ёстиқ қўйдилар. Аллоҳ Расулнинг (с.а.в.) бутун азёи баданлари тер ичида қолди. Ўзларига келиб:

— Хушхабар, эй Оиша. Жаноби Аллоҳ сенинг поклигингни ошкор этди, — дедилар. Ҳазрати Оиша (р.а.) буюк севинч ва хурсандлик ила:

— Алҳамдулиллаҳ! - деб қийқириб юбордилар. Сўнгра Расулulloҳ (с.а.в.) Оиша онамизни (р.а.) оқлаб келган ушбу мазмундаги оятларни ўқидилар: **“Шак-шубҳасиз, бу бўҳтонни (вужудга) келтирган кимсалар ўзларингдан бўлган бир тўдадир. Уни сизлар ўзларингиз учун ёмонлик деб ўйламанглар, балки у сизлар учун яхшиликдир. Улардан (яъни, бўҳтончилардан) ҳар бир киши учун ўзи касб қилган гуноҳ (га яраша) жазо бордир. Уларнинг орасидаги (гуноҳинг) каттасини кўтарган кимса учун улуг азоб бордир. (Эй мўминлар) Сизлар (бу бўҳтонни) эшитган пайтингизда мўмин ва мўминалар бир-бирлари ҳақида яхшиликни ўйлаб: “Бу очиқ бўҳтон-ку!” десалар бўлмасмиди?! Улар (яъни, Оишани бадном қилмоқчи бўлганлар ўз даъволарига) тўртта гувоҳ келтирсалар бўлмасмиди?! Энди агар гувоҳ келтира олмасалар, у ҳолда Аллоҳ наздида улар ёлгончидирлар”** (Нур, 11–13).*

Пайгамбаримиз (с.а.в.) ушбу тухматни чиқарган ва тарқатганларни жазолашга буюрдилар. Ҳазрати Оиша (р.а.) каломуллоҳ гувоҳлигида оқланиб, шод-хуррамлик билан Пайгамбар (а.с.) оилаларига қайтдилар. Бу оғир имтиҳон ва оқланиш мўминларнинг у кишига бўлган муҳаббатлари ошишига сабаб бўлди.

ОҒИР ЖУДОЛИК

Орадан йиллар ўтди. Маккаи Мукаррама фатҳ қилинди. Каъбаи Муаззама ширк, куфр ва жоҳилият қусурларидан тозаланди. Пайгамбаримиз (с.а.в.) юз мингдан кўпроқ мусулмонлар билан видолашув ҳажини адо этиб, Мадинага қайтгандан кейин бетоб бўлдилар. Касалликлари оғирлашиб, ҳазрати Оишанинг (р.а.) хоналарида қолиш учун бошқа аёлларидан руҳсат сўрадилар. Оиша онамиз (р.а.) Сарвари Оламнинг (а.с.) хизматларини аъло даражада бажариб, севги ва вафода ўрناق кўрсатдилар.

Пайгамбаримиз (с.а.в.) ҳазрати Оишанинг (р.а.) уйларига дафн этилишини ва сийят қилдилар.

Хулафои Рошидин даврида Оиша онамизнинг илмий савиялари ва фазилатлари алоҳида ўрнига эга эди. Жуда мураккаб масалалардаги ҳадислар ҳазрати Оишадан (р.а.) ўрганилди. Машҳур саҳобалар ҳам баъзи қийин мавзулар-

да у зотга мурожаат қилар, таклиф ва тавсияларидан фойдаланар эдилар.

Ҳазрати Усмон (р.а.) шаҳид бўлганларидан кейин, Уммавийлар ҳазрати Алига (к.в.) қарши қўзғолон кўтаришди. Улар Оиша онамизни ҳам тезлаб, халифага қарши чиқишга ундашди. Ҳазрати Оиша (р.а.) Басрада бир қўшин ташкил қилдилар. Бу қўшинда Зубайр ибн Аввом (р.а.) икки ўғиллари Абдуллоҳ ва Урва, шунингдек, кўплаб саҳобалар бор эди. Ҳазрати Оиша (р.а.) ва тарафдорларининг Халифага қарши чиқишларига ҳазрати Усмон (р.а.) қотилларини топиш ва жазолашнинг кечиктирилиши асосий сабаб бўлди. Тўқнашувдан аввал ҳар икки тараф ўзаро музокаралар ўтказган бўлсалар-да, ижобий натижа бермади.

Бу уруш Оиша онамизнинг туяларига нисбатан “Жамал воқеа”си деб ном қолдирди. Жангда ҳазрати Оишанинг (р.а.) қўшинлари мағлуб бўлди.

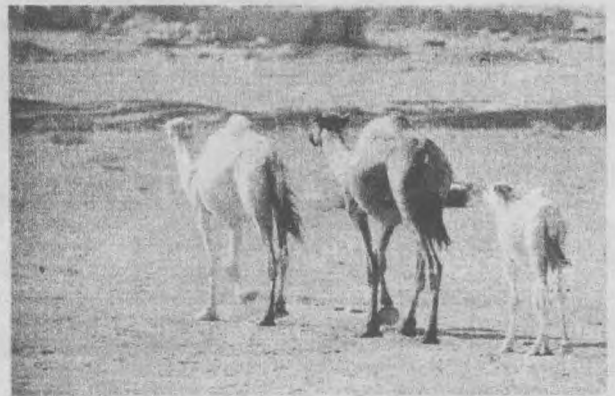
Ҳазрати Али (к.в.) Пайгамбаримизга бўлган ҳурмат ва севгилари туфайлидан Оиша онамизни иззату икром билан Мадинага кузатиб қўйдилар.

ВАФОТЛАРИ

Ҳазрати Оиша (р.а.) хасталанганларида Пайгамбар (а.с.) завжаларидан кўплари дорулбақога риҳлат қилишган эди. Оиша онамиз ҳам кўп ўтмай бу дунёда энг яқин кишилари бўлган ҳазрати Муҳаммад Мустафога (с.а.в.) қовушдилар, ва Мадинадаги “Бақий” қабристонига дафн қилиндилар.

Ҳазрати Абу Ҳурайра (р.а.) қабристондан қайтишларида шу унутилмас жумлаларни кўз ёшлари ила сўзладилар:

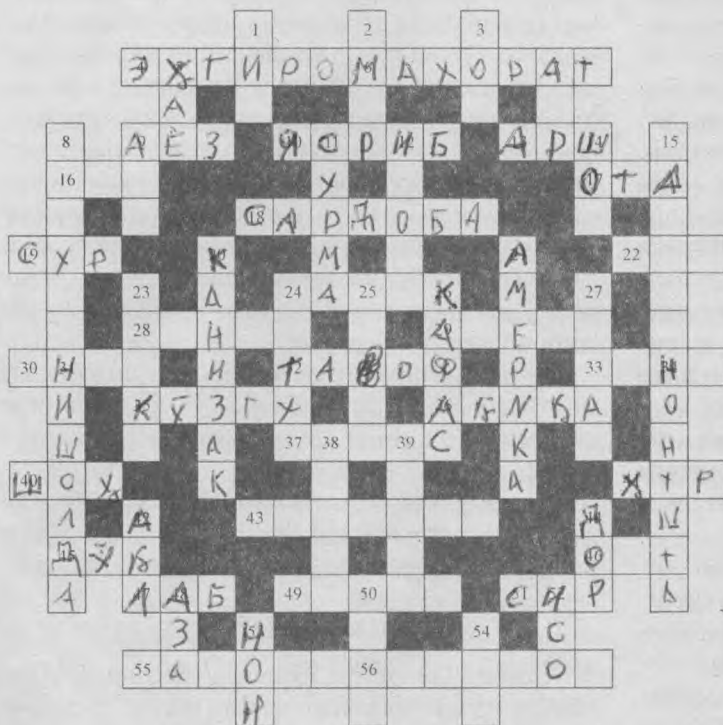
— Аллоҳ, мўминларнинг онаси ҳазрати Оишани (р.а.) ўз раҳматига олсин! Ифбат ва садоқатли, ибратомуз бир ҳаёт кечирдилар.

*Оятлар таржимаси Алоуддин Мансурга оид.

БОШҚОТИРМА

Бўйига:

1. Рангли метал.
2. Чаҳорёрлардан бири.
3. Аллоҳнинг омонати.
5. Имоннинг бир бўлаги.
7. Замон ўлчови.
8. Тортиқ.
9. Эракнинг либоси.
11. Кўзга ҳам шифо, ҳам пардоз.
12. Дуода хитоб.
14. Гадо билан ёнма-ён.
15. Қуръон оёи.
20. Саройдаги чўри қиз.
21. Қитъа.
23. Яқин қариндош.
24. Оловнинг хулосаси.
25. Юксалиш.
26. Қушга уя, одамга зиндон.
27. Хуш кўрилмаган ҳалол.
31. Рамазон дастурхони зийнати.
34. Эрталабки тамадди.
38. Воқеадан олдинги палла.
39. Таом.
42. Ишлатилган сайин ўсаверади.
44. Қатл қурилмаси.
48. Ўлимга оид маросим.
50. Қиймат.
52. Пайгамбарлардан бири.
53. Ризқ.
54. Мева.

Энига:

4. Ҳурмат кўрсатиш.
6. Қобилият.
9. Қаҳратон совуқ.
10. Ҳижрат шаҳри.
13. Курсий ўрнашган макон.
16. Амални кетказувчи ҳолат.
17. Оила бошлиғи.
- 18.

Қадимда карвон йўлларида қурилган иншоот. 19. Қиёматда чалинадиган асбоб. 22. Алам, қайғу. 24. Пардоз буюми. 28. Абадий. 29. Спорт майдони. 30. Кўп. 32. Ҳаж, умрада қилинадиган ибодат. 33. Аллоҳга мақтов. 35. Ойна. 36. Суннат маросим. 37. Ифлослик. 40. Дарахтнинг бир бўлаги. 41. Жаннат қизлари. 43. Қуръонда, ҳадисда мақталган жонивор. 45. Пўписа. 46. Қасам. 47. Тан азбоси. 49. Бир миллат. 51. Махфий. 55. Намоз тури. 56. Юқори сўрайди, қуйи топширади.

Тузувчи: Баҳодир Мирзажонов, Қувасой шаҳри.

Муҳтафам биродар!

Биз бу дунёга шайтонга, нафсимизга қарши курашмоқ учун келдик. Бу курашда энгилмас ва энг яхши қуроли илмдир. Зеро, илм зулматда нур, бепоён чўлларда энг содиқ ҳамроҳ ҳамдир.

Хонадонингиз зиёга тўлишини, қалбингиз ором олишини, нафсингиз мағлуб бўлишини истайсизми?

Диний-ижтимоий, илмий-адабий нашримиз «Ҳидоят» журнаliga 2001 йил учун обуна бўлинг, дўстимиз бўлинг!

Обуна барча почта бўлимларида давом этмоқда. Нашр кўрсаткичимиз 1034.

О б у н а - 2 0 0 1